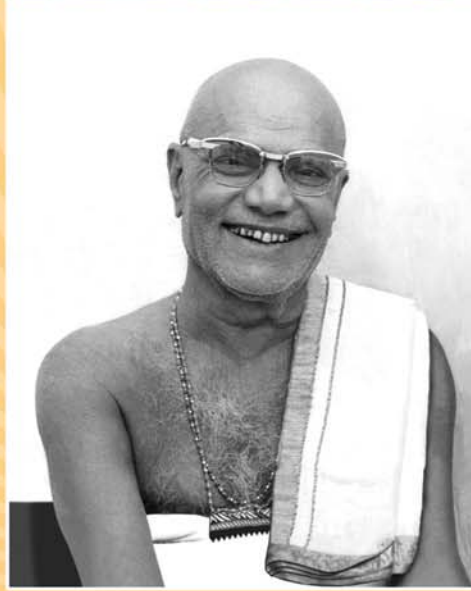

हरिभाव

Year : 21 - Issue : 12

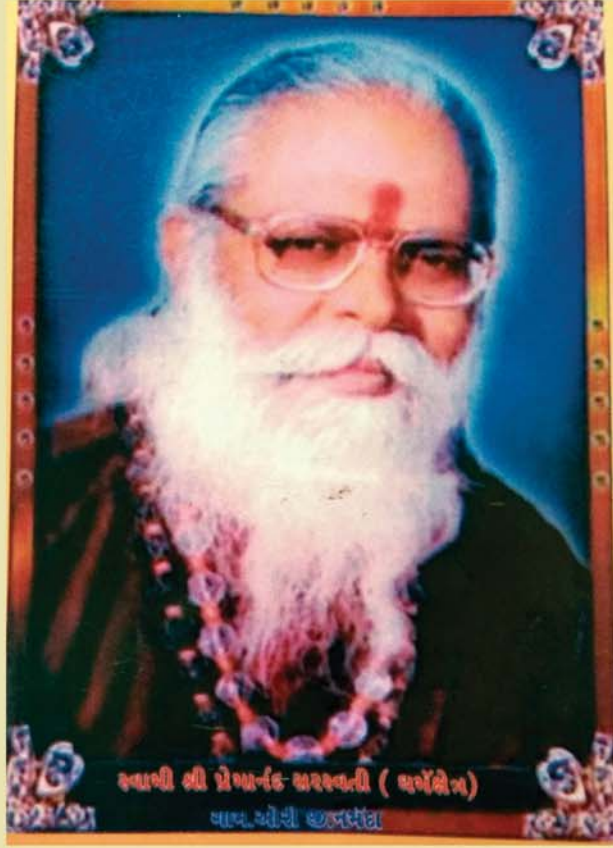
September, 2017

જન્મ : તા. ૪-૯-૧૮૯૮ દેહત્યાગ : તા. ૨૩-૭-૧૯૭૬
(ગઝલ)

हरि वडावो हरि वडावो,
જીવનમાં પ્રાણપ્યારો છે,
જીવનમાં હેત કરવાને,
हरि જેવું બીજું ના છે.

- શ્રીમોટા

...આમ તો આ જીવ યાત્રી જ છે. કેટલાંય જોણિયાં બદલતાં તે અનંતકાળથી યાત્રા કરી જ રહ્યો છે. જ્યાં લગી સ્વ-રૂપમાં એની સ્થિતિ નહિ થાય ત્યાં સુધી એ યાત્રા અવિરત ચાલ્યા કરવાની.

શ્રી ગુરુતીર્થ-ધર્મક્ષેત્ર આશ્રમ,
મુ. પો. ગામ - ઓરી,
તા. નાંદોદ (રાજપીપળા)

સ્વામી શ્રી પ્રેમાનંદ સરસ્વતી

પ્રકાશન સ્થળ :
બી/પ, સ્વસ્તિક એપાર્ટમેન્ટ,
નારાયણનગર, પાલડી,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭

‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ દ્વારા પ્રકાશિત જીવનવિકાસની ભાવના પ્રસારતું માસિકપત્ર

હરિભાવ

સંપાદક : પ્રભુદાસ જાની
સહાયક : વિવેક દેસાઈ

<p>ટ્રસ્ટીમંડળ શ્રી ગિરીશ પંડ્યા (મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી) શ્રી પ્રભુદાસ જાની, શ્રી વિવેક દેસાઈ શ્રી બીરેન પટેલ શ્રીમતી દર્શિની સુનીલ ઉપાધ્યાય શ્રીમતી નીમા મીનેષ અમીન</p>	<p>વર્ષ : ૨૧ અંક : ૧૨ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૭</p>
<p>સરનામાના ફેરફાર અંગે, ‘હરિભાવ’ ન મળવા અંગે તથા પૂછપરછ માટે સંપર્ક : શ્રી સુરેશ વોરા Mo. / SMS / Whatsapp - 9427554391</p>	<p>અનુક્રમ</p> <p>૧. સંસાર, ભગવાન અને તમે શ્રીમોટા ૪ ૨. ઋણાનુબંધ હોય તો જ છોકરાં આવે ! દાદા ભગવાન ૫ ૩. શંકરાચાર્ય વિનોબા ૬ ૪. શ્રાદ્ધ શ્રીમોટા ૮ ૫. શ્રીમાતાજી : સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર (૪) ... અનુ. કિરીટ ઠક્કર ૮ ૬. શ્રીદાસાનુદાસ : જીવનરેખા ડૉ. રમેશ મ. ભટ્ટ ૧૧ ૭. નર્મદા પરિક્રમા : અનુભવ અને ચિંતન સ્વામી પ્રેમાનંદ સરસ્વતી ૧૩ ૮. ‘મૌન’ આપણો મિત્ર છે શ્રીમોટા ૧૫ ૯. શ્વાસ ઉપર ધ્યાન દઈએ તો વૈદ્ય રવજીભાઈ ૧૬ ૧૦. આ ખેલ છે અગમ અપાર રે : ગંગાસતી દેવેશ મહેતા ૧૭ ૧૧. (અ) હું ભળભળ બળી જવાનો... જયેશ શુક્લ ૧૮ ૧૧. (બ) થઈ ગઈ છે જયેશ શુક્લ ૧૮ ૧૨. જે ચાલે છે, તેનો માર્ગ કપાય છે : શ્રીમોટા . શ્રી પ્રતાપભાઈ ૨૦ ૧૩. ‘નંદિગ્રામ’ : એક મુલાકાત ડૉ. સુધીર મોદી ૨૧ ૧૪. પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનોનો અમેરિકા ખાતે મિલન સમારંભ : ટૂંક અહેવાલ સંપાદક ૨૩</p>
<p>વાર્ષિક લવાજમ ભારતમાં રૂ. ૫૦/- પરદેશ રૂ. ૬૦૦/- (એરમેઈલથી) એકથી પાંચ વર્ષ સુધીનાં લવાજમ સ્વીકારાય છે.</p>	<p>જ્ઞાનદાન</p> <p>સુરત નિવાસી પૂજ્ય શ્રીમોટાના સ્વજન એવાં સદ્ગત માતાપિતા ડૉ.કોકિલાબહેન અને ડૉ. રમેશભાઈ પટેલની પ્રેમાળ સ્મૃતિમાં અમેરિકા ખાતે તા.૨૪-૬-૧૭ને શનિવારના રોજ સ્વજનોનો મિલન સમારંભ યોજનાર ડૉ. શ્રી પાર્થસારથિ અને શ્રીમતી પિંકલ પરિવાર તરફથી આ અંકના પ્રકાશનમાં સહયોગ અપાયો છે તે બદલ એ પરિવારના અમો ઘણા ઘણા આભારી છીએ. —સંપાદક</p>
<p>પત્રવ્યવહાર/લવાજમ/ભેટ/મોકલવા માટે ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’, C/o. ૧૧, દાદા રોકડનાથ સોસાયટી, નારાયણનગર, પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭. ફોન : (૦૭૯)૨૬૬૩૫૮૭૩ ભેટની રકમ ઈન્કમેટેક્સ એક્ટની કલમ ૮૦(જી) (પ) નીચે કરરાહતને પાત્ર છે. ચેક/ડીડી ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ ના નામે લખવો</p>	
<p>ઈ-બેંકિંગ : ખાતાનું નામ : ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ યૂકો બેંક, નારાયણનગર શ્રાંચ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭ બચત ખાતા નં.: ૧૬૮૭૦૧૦૦૦૦૩૦૮૮ IFS Code : UCBA0001687 બેંક દ્વારા રકમ મોકલતાં તેની સ્વીપ, નામ, સરનામું અને ફોન નંબર સાથે વિગત અમોને મોકલશોજી. Email : hariwanitrustr@gmail.com</p>	
<p>હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરતની વેબસાઈટ www.hariommota.org ઉપર હરિભાવ ઉપલબ્ધ હોય છે. ફોન : (૦૨૬૧)૨૭૬૫૫૬૪, ૨૭૭૧૦૪૬</p>	
<p>* Subject to Ahmedabad Jurisdiction</p>	
<p>ટાઈપ સેટિંગ: અર્થ કોમ્પ્યુટર, મો.: ૯૩૨૭૦૩૬૪૧૪</p>	

ગળા સુધી ભરેલો છે બધો સંસાર જ્યાં તમને !
 પછી ભગવાનની વાતો નકામી વ્યર્થ કરવી તે !
 તમે સંસારને માટે મહા શું કષ્ટ વેઠો છો !
 ભલા ! ભગવાનને માટે, કરો છો કેટલું કહેશો ?
 તમે સંસારને માટે કહો ! શું શું ન દીધું છે ?
 ભલા ! ભગવાનને માટે, ગણાવો શું શું આપ્યું છે ?
 હૃદય, મન, પ્રાણ, તન, ધનને, તમે સંસારને દીધાં;
 પ્રભુને આપવા કાજે, પછી બાકી રહ્યું શું ત્યાં ?
 ભલો સંસાર તમને તે મુબારક હો ! મુબારક છે !
 તમે અભડાવી મારો ના પરંતુ તે બિચારાને !

બધે જેમાં અને તેમાં જગત વૂહાલું અતિશય છે;
 હરિ ભજવા તણી વાતો પછી કરવી નકામી છે !
 પ્રભુ સત્કારવા કાજે મતિ, મન, પ્રાણ હૈયાની-
 કશી તૈયારી જ્યાં ના છે; કહી તે બેસશે આવી ?
 તમે સંસારને પૂરા હૃદય વળગેલ છો રંગે;
 વળગશો શી રીતે પછીથી, તમે પ્રભુને હૃદયપ્રીતે ?
 બધુંયે જોઈએ એને, પ્રભુ તો સર્વ માગે છે;
 હૃદયદાનત તમે પરખો, હૃદયતાકાત કેવી છે ?

‘જીવનઅનુભવગીત’, પ્ર.આ. પૃ. ૪૨૮-૪૨૯ □

‘હરિભાવ’ના લવાજમની મુદત અંગે

‘હરિભાવ’ જે કોથળીમાં પોસ્ટ કરાય છે તે ઉપરની સરનામાની સ્વીપમાં લવાજમ પૂર્ણ થવાના સમયનો ઉલ્લેખ કરાય છે. સપ્ટેમ્બર-૨૦૧૭ના અંકથી જેઓની મુદત પૂરી થાય છે તેઓને અલગ પોસ્ટકાર્ડથી જાણ કરવામાં પણ આવી છે. જે વિદિત થાય. -સંપાદક

(૨) ઋણાનુબંધ હોય તો જ છોકરાં આવે !

દાદા ભગવાન

...એક જણ તો મને જ્યારે મલે ત્યારે કહે, 'બધું સુખ છે, પણ પ્રજા નથી હજુ, તેનું દુઃખ છે.' મેં કહ્યું, 'પ્રજા નથી તે શું કાયદાથી નહિ હોય તમને?' ત્યારે કહે, 'અમે બેઉ જણે કંઈક પાપ કર્યા હશે.' મેં કહ્યું, 'મોક્ષે જવાની ઈચ્છા ખરી?' ત્યારે કહે, 'એ કોને ન હોય !' તો પ્રજા એ શું છે એ જાણો છો તમે ? જેટલાં ખાતાં બાકી રહ્યાં હોય ને, એટલાં જ ખાતાં ચોપડામાં પડે. અગર બાકી જ ના હોય એને તો આ બે જ ! ઊંચામાં ઊંચું. એ તો વહેલું મોક્ષે જવાનું સાધન થઈ ગયું ! પછી તો એને સમજણ પડી ગઈ. ત્યારે એણે કહ્યું કે આ તો ઘણું લાભમાં જ હતું. આખો કેસ લાભમાં પણ તમે ગેરલાભમાં સમજીને બેઠા છો. પત્નીને પણ આ વાક્યથી સમાધાન થઈ ગયું.

જૂની પેઢીના, જૂની સમજના માબાપ જે છે એના મનની અંદર એમ થયા કરે કે અમારી પાછળ કોઈ દીવોય નહિ કરે ! પણ દીવો હોય તે કોલસો નીકળે છે કે શું એ શું ખબર પડે ? પણ જગતના લોકોએ એક જાતની મોહનીય ઘાલી દીધી છે.

ઋણાનુબંધનો હિસાબ હોય તો જ છોકરાં આવે. આ હિસાબ વગર કોઈ આવે જ નહિ, એટલે એ મોટામાં મોટા પુણ્યશાળી કે જેને ઘેર પ્રજા બોલાવે તોય ના થાય. ચોપડામાં હિસાબ હોય તો આવે ને ! હિસાબ ચોખ્ખો કરતાં કરતાં આવ્યા હોય. જો ચોપડા એખ્યા થાય તો છોકરાં થાય જ નહિ અને થયાં હોય તો મરી જાય. ચોપડામાં જેટલાં હોય તેટલાં જ આવે.

દુઃખો કેટલાંય પ્રકારનાં છે. સંતાનનું દુઃખ તો દરેકને ક્યાં હોય છે ? કોક-કોકને જ હોય. ઊલટાંનું ઘણાને છોકરાં વધારે પડતાં હોય છે. લોક કંટાળી ગયેલા હોય છે. સંતાન ન હોવાનું દુઃખ તો કોકને હોય છે, પણ લોકોએ પાછા

લાલચુ હોય છે. છોકરાંને ઘેર છોકરાં નથી એનું ય એમને દુઃખ હોય છે. છોકરાં જેને ન હોય એ તો બહુ મોટો પુણ્યશાળી ગણાય.

બહુ ડખાવાળો હોય તેનો ચોપડો બહુ લાંબો હોય. 'આ તો મારા છોકરા જેવો જ છે' એમ કહે ત્યારે બૈરી કહે 'એમ તો કંઈ ઢીંચણે દૂધ આવતાં હશે કે ?' એવું કહે તોય પાંસરો ના રહે.

જ્ઞાનીઓ બહુ પાકા હોય, તીર્થંકર ભગવાન થયા તે અમથા થયા હશે કંઈ ? શું એમને છોડીઓ નહોતી ? જમાઈ નહોતા? બધુંય હતું. પણ અડવા દે એ બીજા ! અને બહારથી અમારા જમાઈરાજા આવ્યા, જમાઈરાજ બોલે ! અભિનય કરે, નાટક બધું કરે પણ અડવા-અડવા દે નહિ.

સંસારીઓ તો આમ છાતીએ ઘાલે. અલ્યા, મેલને પૂળો. શાં વહાલ આવ્યાં ! આવાં તે વહાલ હોતાં હશે ? વહાલ તો આત્મા જોડે હોય. પુદ્ગલ (શરીર)નાં શાં વહાલ ? જે પુદ્ગલ ગંધાઈ ઊઠે, કલાક પછી, ન્હાય નહિ તો બીજે દહાડે જોવા જેવો થઈ જાય. માટે સમજીને ચાલો અને ઋણાનુબંધ, ચોપડે હિસાબ છે, તો પજવે તોય સહન કરવું પડે આપણે. પણ પજવીને પછી આપણને છોડતો હોય તો પાછું ફરી ત્યાં જવું ? 'ભલું થયું ભાંગી જંજાળ.'

આપણે સમજવું જોઈએ. મોહની હદ હોય. અમે એમ નથી કહેતા કે બાવા થઈ જાવ. છોકરાંને મોટાં કરો, છોકરાંને સંસ્કાર આપો. ભણાવો, ગણાવો, બધું કરો. પણ એના વગર ગમે નહિ એવું ના કરો. આ છોકરાં તો મનુષ્યના અવતાર છે. મનુષ્યમાં આવીને જો મનુષ્યપણાનું સાર્થક ના કરી ગયો, કામ ના કાઢી ગયો તો પછી એ મનુષ્ય-અવતારનો અર્થ ક્યાં રહ્યો ?

દાદા ભગવાન કથિત 'માબાપ-છોકરાંનો વ્યવહાર', પૃ.૩૪૨ □

મને શંકરાચાર્યનું સ્મરણ થતું રહે છે. તેઓ પરિવ્રાજક હતા. ભગવાન બુદ્ધ પછી સમાજ ઉપર જો કોઈનો સહુથી વિશેષ પ્રભાવ જોવા મળ્યો હોય તો તે શંકરાચાર્યનો જ છે.

શંકરાચાર્ય ભારતભરમાં ફર્યા. ૩૨ વર્ષ સુધી તેઓએ લગાતાર કામ કર્યું. તેઓએ પોતાના સમયમાં એટલે કે આજથી લગભગ બારસો વર્ષ પહેલાં—સંસ્કૃત ભાષામાં ગ્રંથો લખ્યા, ચર્ચાઓ કરી અને સમાજની સેવા કરી. ભારતના એક છેડે, કેરળમાં જન્મ થયો અને હિમાલયમાં સમાધિ લીધી. તેઓનો ખોરાક-આધાર શો ? તો ઝોળી કહેતા હતા. ‘ભિક્ષા માગીને ખાઓ, ક્ષુધાને વ્યાધિ સમજો અને સ્વાદિષ્ટ અન્નની આશા ન રાખો. જે સહેજે મળે તેમાં સંતોષ માનો, સમાધાન પામો.’

શંકરાચાર્યે તેમના ચાર શિષ્યો દ્વારા ભારતની ચારેય દિશામાં મઠોની સ્થાપના કરી. દ્વારકા, જગન્નાથપુરી, બદ્રીકેદાર અને શૃંગેરીની વચ્ચે હજાર હજાર માઈલનું અંતર હતું. અદ્વૈતના પ્રચાર માટે શંકરાચાર્યે લેખનથી, વાણીથી અને સંચારથી ભારે મોટું આંદોલન કર્યું.

શંકરાચાર્ય આઠ વર્ષની ઉંમરે ઘર છોડીને જ્ઞાન-ખોજ માટે નીકળ્યા હતા. ગુરુને શોધતા નર્મદા કિનારે પહોંચ્યા. કદાચ ઓમકારેશ્વરમાં ત્યાં ગુરુ ગોવિંદપાદની કૃપાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, આત્મદર્શન થયું. નર્મદાની કૃપાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તેથી એમણે નર્મદા પર એક સુંદર

સ્તોત્ર લખ્યું. એ સ્તોત્ર કાશ્મીરથી કન્યાકુમારી સુધી આખા ભારતમાં પ્રસિદ્ધ છે.

શંકરાચાર્ય ઉત્તર ભારતમાં ફરી રહ્યા હતા ત્યારે તેમને માતાનું સ્મરણ થવા લાગ્યું. તેમણે દક્ષિણ તરફ ચાલવા માંડ્યું. ઘેર પહોંચ્યા. તેમની મા મરણ પથારીએ હતાં. માને ભગવાનનું દર્શન થવું જોઈએ, તેથી એમણે કૃષ્ણાષ્ટક બનાવ્યું અને માના મુખેથી તેનું ઉચ્ચારણ કરાવ્યું. તેની અંતિમ પંક્તિનું ઉચ્ચારણ થતાંની સાથે જ માને ભગવાનનું દર્શન થયું એવી વાર્તા છે.

કળિયુગમાં બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથી સીધો સંન્યાસ લેવાનો અધિકાર નથી, એવી કલ્પના તે વખતના બ્રાહ્મણોએ કરી લીધી હતી. ક્રમશઃ બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથી ગૃહસ્થાશ્રમ, પછી વાનપ્રસ્થાશ્રમ, તે બાદ સંન્યાસનો અધિકાર માનવામાં આવેલો. શંકરાચાર્યે તો સીધો જ સંન્યાસ લેવાની હિંમત કરી, તેથી ધર્મશાસ્ત્રનો વિરોધ થયો એવું બ્રાહ્મણોએ માન્યું અને તેમની માએ પણ પરવાનગી આપેલી હતી તેથી નંબુદ્રી બ્રાહ્મણોએ તેનો બહિષ્કાર કરેલો. એ કારણે માની સ્મશાનયાત્રા માટે બ્રાહ્મણોમાંથી કોઈ ન આવ્યું. જાતિભેદને લઈને બીજી જાતિવાળા તો આવી શકે તેમ જ ન હતું. આમ લાશ ઉપાડવા કોઈ ન આવ્યું, તેથી શંકરાચાર્યે તલવારથી લાશના ત્રણ ટુકડા કર્યા અને એક એક ટુકડો લઈ જઈને અગ્નિદાહ દીધો. સુધારક, સમાજ સુધારવા

માટે કેટકેટલું સહન કરે છે, તેનું આ આગવું ઉદાહરણ છે. એમાં પણ શંકરાચાર્યની નમ્રતાની પરાકાષ્ટા છે. આ ઘટનાનો ક્યારેય પણ તેમણે ઉલ્લેખ નથી કર્યો. સમાજ પર કોઈ આક્ષેપ ન કર્યો. તેમના ગ્રંથોમાં પણ ક્યાંય કૃતુતા નથી.

મારી જેમ જ શંકરાચાર્યના જીવનમાં પણ માતાનું વિશેષ સ્થાન હતું. તે વાત એમના ‘કુપુત્રો જાયેત્...’ શ્લોક પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. બ્રહ્મચર્યની સાધનામાં માતૃભાવના જેવી બળદાયી ચીજ બીજી શી હોઈ શકે ?

સમાજ જ્યારે આપણો બહિષ્કાર કરે ત્યારે શાંતિપૂર્વક અને પ્રેમથી સહન કરવો જોઈએ અને સમજવું કે ભગવાનની કૃપા થવાથી જ સમાજ બહિષ્કાર કરે છે. શંકરાચાર્યથી અદકેરો હિંદુધર્મનો ભક્ત અને સનાતન-ધર્મનો રક્ષક બીજો કોણ હતો ? તેમ છતાંયે તેમની સાથે આવું થયું !

શંકરાચાર્યના જીવનમાં પ્રખર બુદ્ધિ જ કાર્યરત છે, છતાં સૂક્ષ્મ-દૃષ્ટિથી જોઈએ તો તેમના જીવનમાં કેટલી કરુણા હતી તેનો અંદાજ આવી શકશે. ભગવાન વિષ્ણુનું એક સ્તોત્ર એમણે લખ્યું છે, જે શાંકરમઠોમાં લગભગ રોજ ગવાય છે. નારાયણ કરુણામયં શરણં કરવાણિ તાવકૌ ચરણૌ. અહીં એમણે ઈશ્વરને ‘કરુણામય’ કહીને આરાધના કરી છે. હે વિષ્ણો ! મારો અવિનય દૂર કર, મારી ભૂતદયાનો વિસ્તાર કર. આ સ્તોત્રમાં એમનું હૃદય પ્રગટ થયું છે. તેઓના ભાષ્યોમાં તેમની બુદ્ધિ પ્રગટ થઈ છે.

શંકરાચાર્યે અદ્વૈત શીખવ્યું. અદ્વૈતમાં મૂર્તિપૂજા નથી. પરંતુ હિંદુધર્મમાં સેકંડો ઉપાસના પથ અને મૂર્તિ છે. તેઓ આપસમાં ઝઘડતા હતા. શંકરાચાર્ય પોતે મૂર્તિમાં નહોતા માનતા, તો પણ આ ઝઘડા મિટાવવા માટે તેમણે પંચાયતન પૂજા શરૂ કરેલી, શંકર (શિવ), નારાયણ (વિષ્ણુ), રવિ (સૂર્ય), ગણપતિ અને દેવી આ પાંચેય દેવોને એક સાથે બેસાડ્યા. તે કાળના સઘળા પંથવાળાને એક સાથે લાવીને પરસ્પર જોડવાનું કામ શંકરાચાર્યે કર્યું.

બુદ્ધિની શુદ્ધિ માટે ભગવાનની ભક્તિથી અદકેરું કોઈ સાધન આજ સુધી અનુભવાયું નથી. એ જાણતા હતા કે પથ્થરની મૂર્તિ માણસે બનાવેલી છે. એ ભગવાન ન બની શકે, પરંતુ મૂર્તિની સામે એમનું શિર નમી જતું. નદીઓ ઉપર પણ એમણે સુંદર સ્તોત્ર રચ્યાં છે.

લોકમાનસ પર જેટલી શબ્દોની અસર થાય છે, તેનાથી ક્યાંયે વધારે અસર વ્યક્તિના જીવનથી થાય છે. તેથી નિર્ગુણ દૃષ્ટિથી યદ્યપિ શબ્દ શ્રેષ્ઠ સિદ્ધ થાય છે, તો પણ સમાજમાં વિશિષ્ટ જીવન અધિક અસરકારક હોય છે.

તત્ત્વજ્ઞાનના સંબંધમાં મારા મનમાં જે શંકાઓ તાર્કિક મનમાં ઊઠી શકતી હતી, તેનું સમાધાન કરવામાં મને આદિ શંકરાચાર્યની ઘણી મદદ મળી. તેઓનું વિચાર-ઋણ પૂરેપૂરું મારા પર છે. તત્ત્વવિચારમાં શંકરાચાર્ય, ભક્તિમાર્ગમાં જ્ઞાનદેવ અને કર્મયોગમાં બાપુ (ગાંધીજી)-આ ત્રણેય મારી ત્રયી છે.

‘ભૂમિપુત્ર’, તા. ૧-૭-૧૭માંથી સાભાર સંકલિત □

પ્રશ્ન : મોટા, શ્રાદ્ધમાં વાસ નાખવાની પ્રથા પડી છે, તે શું છે ? મૃતાત્માએ ફરી જન્મ લીધો હોય એને ખાવાનું મળે ?

શ્રીમોટા : મૂળ અર્થ એ કે આપણા બાપદાદાને એમ ને એમ તો યાદ કરતા નથી. એક દિવસ નક્કી કર્યો છે, કે આ દિવસે એમનું મરણ થયેલું. આ દિવસે મારાં મા, પિતા, મારાં માસી, મારાં કાકી, મારા ભાઈ વગેરે જેમનાં મરણ થયેલાં તે તેમના દિવસો છે. એમના ભલા માટે એ દિવસે શું કરવું ? એમના ભલાને માટે તો ઉત્તમમાં ઉત્તમ પ્રાર્થના, એટલે બેસીને જેટલો વખત થાય તેટલો વખત પ્રાર્થના કરો, જપ કરો, દાન કરો, પરમાર્થ કરો. આ બધું જે થાય છે તે ઉપર ચોટિયું છે. એનો કોઈ અર્થ નથી.

ખરેખર તો આપણે જાતે પ્રાર્થના કરીએ, જપ કરીએ, તપ કરીએ, સ્મરણ કરીએ, જેટલું થાય તેટલું કરીએ. એને માટે ભગવાનની પ્રાર્થના કરીએ. એની સદ્ગતિ કરજે, સદ્બુદ્ધિ આપજે, એનું કલ્યાણ કરજે, એને શાંતિ આપજે — એમ પ્રાર્થના કરીએ અને બને તો આપણાથી શક્ય બને એ મુજબ એવું કંઈક યોગ્ય પ્રકારનું દાન કરીએ. દાન પણ આ કાળના અર્થ પ્રમાણે કરવું જોઈએ, જેથી પ્રજા બેઠી થાય. ચીલાચાલુ દાન કરો—મંદિરમાં આપો, ધર્મશાળામાં આપો કે દવાખાનામાં આપો—આ બધાં ઘણાં સારાં કામ છે. તમે ના કહેશો તો પણ થયા કરવાનાં છે. એ કામ એવું છે કે કદી બંધ રહેવાનું નથી. એના કરતાં મૌલિક કામ કરો. જેથી કરીને નવો

ચીલો પડે. ના થાય તો કંઈ વાંધો નહિ, પણ આટલું તો કરો—પ્રાર્થના કરો, સ્મરણ કરો, એમના ગુણ સંભારો, એમના વિષેની વાત કરો. એમણે કરેલાં સારાં કાર્યો યાદ કરો. જેથી એની સ્મૃતિ આપણાં છોકરાંઓમાં પણ જળવાઈ રહે. એવું કરીએ તે વધારે સારું.

આપણે બીજું બધું કરીએ છીએ તે અર્થ વિનાનું છે. કાગડાને વાસ નાખીએ છીએ તે રીતે એ બધું પહોંચે છે એ વાત ખોટી છે. મતલબ કે આપણે એ અર્થ કરવાનો કે પ્રાણીમાત્ર સાથે આપણે પ્રેમ રાખવાનો છે.

અમારે નડિયાદમાં આ રીતે ખાવાનું નાંખીએ એટલે કાગડાઓ આવે. કાગડાઓ બહુ જબરા ! બીજાં પક્ષીઓને ખાવા ન દે. ચાંચ મારે. પણ એ બધા એટલા નિયમિત કે આપણે દસ-પંદર મિનિટ મોડા પડીએ તો પણ એ ટેવ પ્રમાણે પહેલેથી આવી જાય.

શ્રાદ્ધના દિવસે કાગડો બાગડો ન આવ્યો તો લોકો કકળાટ કરી મૂકે કે પિતૃઓ આપણા પર રિસાયા છે. એવું કંઈ નથી. ભગવાનનું પાંચ વાર નામ લે - રકાબીમાં કે કંઈ વાસણમાં આપી કોઈ નાના છોકરાને કહે કે, 'જા અલ્યા, વાસ નાખી આવ. મનમાં ભગવાનનું નામ લેજે; પછી કાગડા આવે ત્યારે ધરપત થાય.'

કાગડાઓને અને પિતૃઓને કોઈ સંબંધ નથી. મહાભારતમાં કાગઝ્ઞિની વાત આવે છે. પણ એ કાગડા નથી. એ નામરૂપે માણસ થઈ ગયા એ કાળા રંગના માણસ હતા.

‘ગ્રહ-ગ્રહણ’, પ્ર.આ., પૃ. ૫૮

□

(ગતાંકના અનુસંધાને...)

જાન્યુઆરી ૧૯૧૯માં સમગ્ર જાપાનમાં એક ભયંકર રોગ ફેલાઈ ગયો હતો. જે લોકોને એ રોગ લાગુ પડતો તેઓ એક નિયમ રૂપે ત્રીજે દિવસે મૃત્યુ પામતા હતા. રોગી જો ત્રીજો દિવસ કાઢી નાંખે તો પછી સાત દિવસ બાદ એને સારું થઈ જતું હતું.

શ્રી માતાજીએ પોતાની ગૂઢ વિદ્યાની સહાયથી એ રોગના ચેપથી પોતાની જાતને સુરક્ષિત રાખી હતી તથા એ રોગ અંગેના પ્રત્યેક વિચાર માત્રથી દૂર રહ્યાં હતાં. એક દિવસ શ્રીમાતાજીને એ ટોકિયો શહેરના બીજા છેડા સુધી મુસાફરી કરવાની જરૂર પડી. ટ્રામમાં તેઓએ રક્ષણ માટે મુખ આગળ બુરખો ધારણ કરેલાં અનેક લોકોને જોયાં. છેવટે શ્રીમાતાજી પોતે જ પોતાની જાતને ઈચ્છા વિના જ પૂછવા લાગ્યાં. ‘સાચે જ આ બીમારી છે શું?’ અને તેઓ જ્યારે ઘેર પાછાં ફર્યા ત્યારે પોતે જ એ રોગમાં પટકાઈ પડ્યાં હતાં.

શ્રીમાતાજીએ દવા લેવાનો ઈન્કાર કરી દીધો. તેઓ પોતાની આંતરશક્તિ વડે એ રોગ સામે લડી લેવા માગતાં હતાં. તેઓ પોતાની જાતને સતત એ પ્રશ્ન પૂછતાં જ રહ્યાં કે આ બીમારી પાછળ કઈ શક્તિ કાર્ય કરી રહી છે? બીજા દિવસને અંતે જ્યારે તેઓ એકલાં પડી રહ્યાં હતાં ત્યારે એ રોગની પાછળની શક્તિનાં દર્શન એમને થયાં. એ સ્વરૂપને એમની શક્તિને ચૂસવાનો પ્રયત્ન કરતું જોયું. એટલે શ્રીમાતાજીએ ગૂઢ શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો અને જબરદસ્ત લડાઈ આપ્યા બાદ સફળતા મેળવી. ‘ચેતના

નિશ્ચિતપણે દવાના પડીકા કરતાં વધુ અસરકારક છે’ અલબત્ત પ્રત્યેક વ્યક્તિ શ્રીમાતાજીની આ રીતની નકલ કરી શકે નહિ. શ્રીઅરવિંદ આશ્રમમાં આરોગ્યની જાળવણી માટે ડોક્ટરો તથા દવાખાનાઓની સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ કરાઈ હતી.

સને ૧૯૧૯માં શ્રીમાતાજી શ્રી રવિન્દ્રનાથ ટાગોરને પણ મળ્યાં હતાં. તેઓ બન્ને યોગાનુયોગ એક જ હોટલમાં ઊતર્યાં હતાં. શ્રી ટાગોરે શાંતિનિકેતનનો હવાલો સંભાળી લેવા શ્રીમાતાજીને વિનંતી કરી હતી. પરંતુ શ્રીમાતાજીએ તેઓની વિનંતીનો અસ્વીકાર કર્યો હતો, કારણ કે તેઓ જાણતાં હતાં કે તેઓનું ભાવિ બીજે ક્યાંક નક્કી થઈ ચૂક્યું છે.

એપ્રિલ, ૧૯૨૦માં શ્રીમાતાજી પૉંડિચેરી પાછાં આવી પહોંચ્યાં. તેમનું વહાણ જ્યારે પૉંડિચેરી નજીક આવી પહોંચ્યું ત્યારે લગભગ બે દરિયાઈ માઈલના અંતરે હવાનું વાતાવરણ બદલાઈ ગયું. સ્થૂળ પ્રકારની ગુણવત્તાની આ વાત હતી. શ્રીમાતાજીને સમજાઈ ગયું હતું કે તેઓ શ્રી અરવિંદના આત્મામંડળમાં પ્રવેશી રહ્યાં હતાં. આ એક ભૌતિક સ્થૂળ પ્રકારની અનુભૂતિ હતી.

શ્રીમાતાજી હવે શ્રીઅરવિંદ સાથે ઉત્કટપણે સાધના કરી રહ્યાં હતાં. તેમ જ હવે સાધના મનોમય સ્તરથી પ્રાણમય ભૂમિકાએ પહોંચી હતી, પરિણામે નરી આંખે જોઈ શકાય એ પ્રકારના શારીરિક પરિવર્તનની અનુભૂતિ શ્રીમાતાજીને પોતાને થઈ હતી.

‘...એક મહિનો યોગ કર્યા બાદ હું એકદમ અઢાર વર્ષની હોઉં એમ લાગતું હતું.

આ જ પ્રકારનું આશ્ચર્ય શ્રી અંબુભાઈ પુરાણીએ શ્રીઅરવિંદની બાબતમાં અનુભવ્યું હતું. તેમણે શ્રીઅરવિંદને ૧૯૧૮માં જોયા હતા. તે પછી ૧૯૨૧માં ફરીથી જ્યારે તેઓ પૉંડિચેરી આવ્યા ત્યારે શ્રીઅરવિંદની ત્વચામાં થયેલું સ્પષ્ટ પરિવર્તન તેમણે નિહાળ્યું હતું. શ્રીઅરવિંદે તેમને સમજાવેલું કે યોગસાધના જ્યારે માનસિક ભૂમિકાઓથી પ્રાણમય ભૂમિકા પર ઊતરે છે ત્યારે પ્રાણમાં અને પ્રાણ સાથે સંબંધમાં હોય છે તે નાડીતંત્રમાં તથા એને પરિણામે શરીરમાં ઘણાં પરિવર્તન થાય છે. શ્રીપુરાણીએ શ્રીમાતાજીને જ્યારે પ્રથમ વખત જોયાં હતાં ત્યારે તેમનો પ્રતિભાવ એવો હતો કે આવી અપાર્થિવ સુંદરતા અગાઉ એમણે ક્યાંય જોઈ ન હતી. એ વખતે શ્રીમાતાજીની ઉંમર ૧૮ થી ૨૦ વર્ષની તેઓ કહી શક્યા હતા. પછીથી તેઓને ખબર પડી કે શ્રીમાતાજીની તે વખતે ઉંમર ૪૩ વર્ષની આસપાસ કે તેથી પણ વધુ હતી.

યોગસાધનાને જ્યારે શારીરિક ભૂમિકાએ ઉતારવામાં આવી હતી ત્યારે શારીરિક સ્વરૂપમાં રૂપાંતરનો વિરોધ કરતાં અનેક વિઘ્નો સાથે કામ પાડવાનું હતું. અત્યાર સુધી બીજા યોગીઓ દ્વારા જેની અવગણના કરવામાં આવી હતી, તે શારીરિક ભૂમિકાને પણ પરમ પ્રકાશના અવતરણ માટે તૈયાર કરવી એ શ્રીઅરવિંદ તથા શ્રીમાતાજીનું વિશિષ્ટ કાર્ય હતું અને એ હતો ‘પૃથ્વી’ તત્ત્વ સાથેનો સંગ્રામ. એ અતિશય મુશ્કેલ કાર્ય હતું.

શ્રીઅરવિંદ તેમજ શ્રીમાતાજીને એ મુશ્કેલીઓ અંગે ‘પથ્થર પડવાના’ એક પ્રસંગથી ખ્યાલ આવી ગયો હતો. ૧૯૨૨ના ડિસેમ્બરમાં આશ્રમના રસોઈયા વતેલને એની ગેરવર્તણૂક માટે જ્યારે ઠપકો અપાયો હતો ત્યારે એનો

બદલો લેવા માટે એ રસોઈયાએ એક મેલીવિદ્યાના સાધકનો સંપર્ક કર્યો હતો અને થોડા સમય બાદ આશ્રમના વરંડામાં અચાનક પથ્થરો પડવા લાગ્યા હતા. પથ્થર ફેંકનાર વ્યક્તિ દેખાતી ન હતી. પોલિસની મદદ લેવામાં આવી હતી, પરંતુ પોલિસ પણ એ બાબતમાં કશી મદદ કરી શકી નહિ. છેવટે જ્યારે પથ્થરોનો વરસાદ એકદમ ભયજનક બની ગયો ત્યારે તેનું કારણ શોધી નાખવા શ્રીમાતાજી ઊંડા ધ્યાનમાં ઊતરી ગયાં અને તેમણે જોયું તો ત્રણ પ્રાણમય સ્વરૂપોને મેલીવિદ્યાના પ્રભાવથી એમ કરવા માટે પ્રેરવામાં આવ્યાં હતાં.

શ્રીમાતાજીએ એ સત્ત્વોને ત્યાંથી દૂર કરી દીધાં અને પછી તેઓ કદાપિ ત્યાં પાછાં આવી શક્યાં નહિ. એમ થતાં એ મેલીવિદ્યાની શક્તિ એના પ્રયોજક ઉપર ભૂમરંગની માફક પાછી વળી અને રસોઈઓ એટલો તો માંદો પડી ગયો કે એને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવો પડ્યો હતો. શ્રીઅરવિંદને જ્યારે એ ખબર આપવામાં આવી હતી ત્યારે તેઓ બોલ્યા હતા, ‘ઓહ ! થોડા પથ્થરો માટે’ અને તે જ દિવસે સાંજે રસોઈયાને સારું થઈ ગયું હતું.

શ્રીમાતાજીના આગમન પહેલાં શિષ્યો ઘરમાં કોઈ જાતના નિયમોના બંધન વગર સ્વતંત્રપણે વર્તતા હતા. શ્રીઅરવિંદ જે ઘરમાં રહેતા હતા તેમાં શ્રીમાતાજીએ થોડા ફેરફાર કરાવ્યા. શ્રીઅરવિંદ પોતાની સાધનામાં તલ્લીન હોઈ એ લોકો જે કંઈ કરતા હતા એમાં માથું મારતા નહિ. શ્રીમાતાજીએ દાખલ કરેલ શિસ્ત સામે થોડાક અનુયાયીઓએ બંડ પોકાર્યું હતું તેમ જ ફરિયાદ પણ કરી હતી. પરંતુ બધું ધીરે ધીરે શાંત થયું અને અનુયાયીઓએ શ્રીમાતાજીનો સ્વીકાર કર્યો હતો. (ક્રમશઃ)

‘શ્રીમાતાજી : સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર’, છઠ્ઠી આ., પૃ. ૪૪ □

(ગતાંકના અનુસંધાને...)

શ્રીદાસાનુદાસે ભૂમિસમાધિની તૈયારી કરી હતી. તેઓ ધૂણીની સામે પૂર્વાભિમુખ બેસતા હતા. ત્યાં ડાબા હાથના ખૂણામાં ચોક્કસ માપનો ખાડો ખોદવાની સૂચના આપી. ત્યાં ખાડો ખોદતાં પાણી નીકળ્યું. બાપજીને એની જાણ કરવામાં આવી. તેમનો પ્રતિભાવ હતો ‘સારું થયું.’

બાપજી ભૂમિસમાધિ લેવાના છે તેની જાણ બહુચરાજી, ખંભાત તેમ જ અમદાવાદ વગેરેના સ્થળોના ભક્તોને થઈ હતી, પણ ચોક્કસ તારીખની જાણકારી નહોતી. કોઈક સ્થાનિક નેતાએ ‘આ રીતે તમારાથી સમાધિ ન લેવાય’ એમ કહ્યું ત્યારે બાપજીએ કહેલું કે તમે આ વિષે કશું જાણતા નથી અને મારે ત્રણ પ્રકારની સમાધિ લેવાની છે એ તમને કેવી રીતે સમજાવું.’

મોહનલાલ કાળિદાસ નામના એક ગૃહસ્થે આ સમાધિ અંગે પોલિસમાં જાણ કરી દીધી હતી કે આ તો આપઘાત કહેવાય. સમાધિના દિવસે પોલીસો આવી અને પોલિસ ઈન્સ્પેક્ટર બારોટ હતા, તેમણે બાપજીને પોતાની સાથે લઈ જઈ પોલિસથાણે ન લઈ જતાં પોતાના ઘેર લઈ ગયા હતા અને જરૂરી કાગળો કરી બાપજીને પાછા પાટડી ઉતારી ગયા હતા. મેજિસ્ટ્રેટે જામીન લેવરાવ્યા કે હવે પછી ક્યારેય જીવંત સમાધિ લેવાની નથી. જોકે બાપજીને કોર્ટમાં હાજર કર્યા નહોતા.

બાપજી તો ધૂણી પાસે આસન જમાવી બેઠા હતા, પણ સંકલ્પ પૂરો ન થવાથી આંખોમાંથી અશ્રુની ધાર સતત નીકળતી હતી, એ અરસામાં હરિ:ૐ આશ્રમવાળા પૂજ્ય શ્રીમોટા ત્યાં આવ્યા

હતા અને ધૂણી પાસે બેસી બાપજીને શાંત પાડી કહેતા હતા કે ‘આવું તો બન્યા જ કરે.’

આ દરમિયાન ધૂણીમાંથી પ્રચંડ અગ્નિજ્વાળાઓ પ્રગટતી અને એમાંથી લોહીના ફુવારા ઊડતા હોય એવું દૃશ્ય દેખાયેલું. આવું દર્શન થતાં બાપજીને સમાધિનો હેતુ સિદ્ધ થયાનું મનોમન સમાધાન થયેલું. આ સમાધિના પ્રસંગ અંગે બાપજીએ કહેલું કે, ‘આ શરીર ભગવાનના અનુભવ માટે અંતરાયરૂપ હોવાનું સતત લાગ્યા કરતું હતું. એથી માટીનું શરીર-પૃથ્વી તત્ત્વનું શરીર પૃથ્વી માતાને સોંપી દેવાનો ભાવ જાગેલો. એ પછી મળનાર શરીરનું દૃશ્ય પણ તેઓને દેખાયું હતું.’

એક વખત એક વ્યક્તિને શંકા પડેલી કે આમ ભૂમિમાં દટાઈ જવાની પ્રેરણા કોઈ સાધકને થતી હશે ? શ્રીમોટાએ શંકા કરનાર ભાઈને નારેશ્વરમાં પૂજ્ય રંગ અવધૂત મહારાજ પાસે મોકલીને ખુલાસો સમજી લેવા કહેલું. પૂજ્ય અવધૂત મહારાજે બાપજીના ભૂમિસમાધિના સંકલ્પનું સમર્થન આપીને એનું આધ્યાત્મિક મહત્ત્વ સમજાવેલું. શ્રીમોટા પાટડીમાં દ્વારકાદાસ ચોકસીને ત્યાં પધારતા. પાછળથી સમાધિ માટે કરાયેલો ખાડો પુરાવી દેવાયો હતો.

આ પ્રસંગ પછી બાપજી બહુચરાજી ગયા હતા. બાપજીના ભક્ત બાપજીના ગુરુ મુનિ મહારાજના દર્શન કરવા ગયા હતા. મુનિ મહારાજે એ ભક્તને પૂછ્યું કે ‘હમારા દાસ ક્યા કરતા હૈ ?’ બાપજીની ભૂમિસમાધિની વિગતો મુનિમહારાજને એ ભક્તે જણાવી. ત્યારે મુનિ મહારાજ બોલ્યા કે, ‘કૈસે સમાધિ લે સકતા હૈ ? હો હિ નહિ સકતા. ક્યાં

કિ વહ તો મેરા કરજદાર હૈ.’ આ માર્મિક વિધાનનો અને આધ્યાત્મિક સાધનાના ક્ષેત્રમાં કરજદારનો અર્થ સામાન્ય માનવી સમજી નહિ શકે. પરંતુ તે બાદ મુનિમહારાજનો દેહવિલય થયો ત્યારે દાસાનુદાસે ભંડારો કરેલો તેમજ તેઓશ્રીની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા પણ કરી હતી.

બાપજી કહેતા કે પાટડીના આ ધૂણીવાળા સ્થળ પર મારી સમગ્ર સાધનાનું ફળ છે. આ સ્થળે ભજન-ભક્તિ કરનારને સૂક્ષ્મ સહાય મળ્યા જ કરશે.

સને ૧૯૫૩થી ત્રણેક વર્ષ દરમિયાન બાપજી આબુરોડ, હિમાલય અને વચગાળે અમદાવાદ એમ ભ્રમણ કરતા હતા. પોતાને મળતા અંતરના આદેશ મુજબ ગુરુમહારાજ વાસ્થાનજીની આસપાસના આબુરોડના જંગલોમાં અને ભયાનક ખાઈઓમાં સાધન-ભજન કરતા હતા. એ દરમિયાન અમદાવાદમાં તેઓશ્રીને હિમાલયમાં ટીહરી સ્થાનેથી જળસમાધિ માટે આદેશ થયો. પોતે ટીહરી જવા માંગે છે એ વાત એમણે જાહેર કરી વડોદરાના મણીબા (પ્રોફેસર ઈન્દ્રવદન દવેનાં માતૃશ્રી) બાપજીના સહવાસમાં હતા. એમને જાણ થઈ એટલે એમણે બાપજીની સાથે ટીહરી જવાનો વિચાર જણાવ્યો. તેથી ‘જેમ થતું હોય તેમ થવા દે’ એ ન્યાયે મણીબાને રોકી શક્યા નહિ.

ટીહરીમાં બાપજી પોતાની સાધનામાં મગ્ન રહેતા અને મણીબા બાપજીની સેવામાં મગ્ન રહેતાં. ટીહરીમાં ગંગાજીના કિનારે એક મોટી શિલા પર બાપજી બેઠા હતા ત્યારે જળસમાધિનો જે આદેશ મળેલો તે સમય આવી પહોંચ્યો. સને ૧૯૦૬માં આ સ્થળેથી સ્વામી રામતીર્થે જળસમાધિ

લીધી હતી. તે સમયે સ્વામી રામતીર્થના સૂક્ષ્મ દેહનાં દર્શન બાપજીને થયાં. બાપજીએ એમને પોતાના સૂક્ષ્મ દેહમાં સ્થિર કર્યા. ગંગાજીનો ધસમસતો પ્રવાહ એ શિલાની પાસેથી જ વહેતો હતો. ત્યાં ઊંડાણ પણ ઘણું હતું.

બાપજીને એવો અનુભવ થયો કે પોતે જે શિલા પર બેઠા છે એને કોક શક્તિ ખસેડી રહી છે અને પલકવારમાં જ સુખાસન સાથે જ બાપજીનો દેહ ગંગાના પ્રવાહમાં ઊતરીને તણાવા લાગ્યો.

મણીબાનું ધ્યાન બાપજી તરફ જ હતું. એટલે એ થોડાંક તો હેબતાયાં, પણ ગંગામાં તણાઈ રહેલા બાપજીના શરીરની સાથે જ ‘બચાવો, બચાવો’ની બૂમો પાડતાં તેઓ દોડી રહ્યાં હતાં. એવામાં થોડેક દૂર ગંગાના કિનારે હાથમાં કમંડળ પકડેલા એક તેજસ્વી સન્યાસીનાં મણીબાને દર્શન થયાં. એ સન્યાસીએ બાપજીના તણાતા શરીરને આબાદ રીતે પકડીને કિનારે ખેંચી લીધું. પછી એ સન્યાસી તો ત્યાંથી ચાલ્યા ગયેલા.

મણીબાએ જોયું કે બાપજીને મેરૂદંડના મૂળ પાસે પથ્થર વાગવાથી સાધારણ ઈજા થઈ હતી. લોહી પણ બહાર આવેલું. મણીબાએ બાપજીના શરીરની સારસંભાળ લેવા માંડી. કેટલાક સમય પછી બાપજીએ આંખો ખોલી. જળસમાધિનો આ પ્રસંગનો અનુભવ પાટડીના ભૂમિ સમાધિના અનુભવ કરતાં પણ અનંત ઘણો આનંદ ઉપજાવનારો હતો. આ પ્રસંગ પણ માગશર વદ ૧૩ના રોજ બન્યો હતો.

સંવત ૨૦૧૩ના માગશર વદ ૧૩નો દિવસ બાપજીના જીવનના પ્રવાહને ઈશ્વરના પ્રવાહમાં ભળી જવાનો મંગળ દિવસ બની રહ્યો. (ક્રમશઃ) ‘આબુરાજ અન્નક્ષેત્ર’, પ્ર.આ., પૃ. ૨૮ □

(ગતાંકના અનુસંધાને...)

ધાવડીકુંડમાંથી મળતું શિવલિંગ સ્વયં શિવરૂપ છે, એવો ઉલ્લેખ શ્રીસ્કંદપુરાણના રેવાખંડમાં છે. એક કહેવત પણ છે કે 'નર્મદાજીના કંકર એટલા શંકર.'

ધાવડીકુંડથી આગળ જવાના બે રસ્તા છે. એક કિનારે કિનારે પ્રેમગઢ કાળભૈરવ થઈને છે. આ રસ્તો બહુ કઠિન છે અને કાળભૈરવની આસપાસ રીંછોનો બહુ ત્રાસ છે. બીજો રસ્તો ગાડાવાટે રતનપુર થઈને જવાય છે. આ રસ્તે વચ્ચે થોડું જંગલ આવે છે. અમે આ રસ્તે રતનપુર પહોંચી ગયા.

અહીંથી સીતા સમાધિ નામનું સ્થળ જોવા જવાય છે. આ રસ્તે સાગ-વાંસ અને અંજન નામના કાળા વૃક્ષનું જંગલ છે. આ જંગલ કંઈક વિશિષ્ટ પ્રકારનું લાગ્યું. સરખે અંતરે વૃક્ષો છે. જમીન પર ક્યાંય ઘાસ-પાંદડાં કે ઝાંખરાં નથી. જાણે વનદેવતાના સ્વાગત માટે કોઈએ વાળીઝૂડીને સાફ કર્યું હોય તેમ લાગે છે. પીળાશ પડતી રતુમડી માટી છે. ઘણા બધા મુનિઓ એક સ્થળે ધ્યાન કરતા ઊભા હોય તેવો દેખાવ છે. વાતાવરણ ઘણું જ ભવ્ય અને શાંતિદાયક છે. જો બરાબર ખ્યાલ ન રાખીએ તો ક્યાંથી આવ્યા અને ક્યાં જવું એ સમજાય નહિ. એટલું બધું સરખાપણું છે. ચારેક માઈલ ચાલ્યા ત્યારે સીતા સમાધિવાળું સ્થળ આવ્યું. પાંચ-છ ફૂટ ડાયામીટરનો અંધારિયા કૂવા જેવો ખાડો છે. રસ્તામાંથી મળેલ એક બીલું તેમાં નાંખ્યું. ઘણીવારે

તે તળિયે પહોંચ્યું એવો અવાજ આવ્યો. તેમાં પાણી નથી એ નક્કી થયું. ત્યાં એક પથ્થર પર લખ્યું છે : 'સીતા સમાધિ.' આ આખાય વિસ્તારમાં એક નાનકડો પથ્થર મળવો મુશ્કેલ છે.

સીતા સમાધિની નજીક એક બીજા સ્થળને 'દેવસભા' કહે છે. હજારેક માણસ બેસી શકે એવડી મોટી ગોળ ચટ્ટાન જમીન લેવલે છે. વચ્ચે ધ્વજારોપણ થાય તેવું નિશાન છે. આજુબાજુ ઘોડાના ડાબલા જેવાં નિશાન છે. અહીં એક વડ પણ છે, એટલે જાજમવડ તરીકે પણ આ સ્થળ ઓળખાય છે.

આજે ભીમ અગિયારસ-નિર્જળા એકાદશી હોઈ અમે પણ નિર્જળા કરવાનો આગ્રહ રાખ્યો, પણ સખત ગરમીના કારણે બપોર પછી ગળું ખૂબ જ સુકાતું હતું; તેથી મેં તો મિત્રોથી ખાનગીમાં પાણી ગટગટાવી લીધું. જય ભગવાન! બારસની સવારે સીધું મલતાં ભોજનપ્રસાદી બનાવી. બારસના દિવસે વૈષ્ણવો તુલસીજીને અડતા નથી એવી માન્યતા હોવાથી જ્યારે મનસુખાજીએ તુલસી પાન તોડ્યાં ત્યારે મોટો ઝઘડો થયો. આખરે સમાધાન કરાવી પ્રસાદ આરોગ્યો. નિર્જલ વાસણો સાથે રહે તો ખખડે, આ તો સજીવ માનવીઓ. સમજદાર હોય તો પણ જરાતરા બોલચાલ તો થવાની જ. આ બધું જાણવા-માણવા જ આવી પદયાત્રાઓ હોય છે !

આગળ વધતાં કિટીઘાટ પાસે નર્મદાજીનો પ્રવાહ બે માઈલ જેટલો પહોળો છે. સામેનો

કિનારો દેખાતો જ નથી. છૂટી છૂટી ધારાઓમાં પ્રવાહ વહે છે. કિનારો બહુ નિર્મલ છે. ગમે તેમ છૂટથી સ્નાન કરી શકાય. જરાય ભય નહિ.

અમને એક સંત મળ્યા. તેમણે અમને પ્રેરણા આપી કે, ‘આપણી પાસે જે કંઈ છે, તે સૌનું છે. જે આવે છે તે પોતાનું નસીબ લઈને જ આવે છે. કોઈ કંઈ ખોટું કરે તો તેને સમજાવવું, ન માને તો તેનો ત્યાગ કરવો પણ આપણે ગુસ્સો ન કરવો.’

બીજા એક સાધુજી મળ્યા. તેમની સાથે અમારે પ્રેતવિદ્યા વિશે વાતો થઈ. એમના જીવનમાં વિધવિધ સાધનાના ઘણા અનુભવો હતા. છેવટે તેઓ એક નિષ્કર્ષ પર આવેલા કે, ‘આ બધું જીવન બગાડવા માટે છે. ગમે તેટલી યમત્કારિક વિદ્યા કે શક્તિ મળે તેથી જીવનું કલ્યાણ સંભવ નથી. આત્મકલ્યાણ માટે તો એકમાત્ર સરળ ઉપાય એ છે કે ગુરુમંત્રનું નિરંતર રટણ કરવું અને આચારશુદ્ધિ. ઉપરાંત પ્રભુની કૃપા માટે આર્તભાવે યાચના અને વ્યવહાર શુદ્ધિ રાખવી.’

અમારી પદયાત્રા સુખદુઃખ સાથે આગળ નેમાવર તરફ વધી રહી હતી. નેમાવરમાં અમારે ચતુર્માસ કરવાનો છે. આ સ્થળ નર્મદાજીનું નાભિસ્થાન મનાય છે.

અમરકંટકથી સમુદ્ર એટલે નર્મદાજીના મૂળથી મુખ વચ્ચેનું આ સ્થળ છે. અહીં પ્રવાહની વચ્ચે નાભિકુંડ છે. તે ઉનાળામાં દેખાય છે. તેમાં ભગવાન વિષ્ણુની મૂર્તિ આડી પડેલી છે. આગળ ઘણા લોકો અમને ભલામણ કરતા હતા કે ચતુર્માસ નેમાવરમાં કરજો. ચાર-સાડાચર માસનો સમય એટલે પહેલો વિચાર આવતો કે આટલા

દિવસ ભિક્ષાનું શું થશે ? બીજો વિચાર આવતો કે રહીશું ક્યાં ? આ બે જ મહત્વની જરૂરિયાત હતી. અન્ન અને આશરો. જે અનન્યભાવે ભગવાનને ભજે છે, જે શ્રીહરિનું સ્મરણ અને શરણું સ્વીકારે છે તેના યોગ-ક્ષેમનું વહન પ્રભુ જરૂર કરે છે. છતાં માનવીનું મન સંશય કરે છે એ જ અધૂરાપણું છે.

નર્મદાજીના દક્ષિણ કિનારે હંડિયા ગામ છે તે બ્રિટીશ શાસન નીચે હતું. ઉત્તરતટે નેમાવર ગામ છે. બધી જ આધુનિક સગવડો છે. પહેલાં હોડીઓથી વહેવાર ચાલતો હતો. હવે બન્નેનો જોડતો વિશાળ પુલ બન્યો છે. ગામની પાસે નર્મદાજીના તટને અડીને એક નાનકડી ટેકરી છે. મૂળ નામ મણિગિરિ હતું. હાલમાં તેને ગ્વાલ ટેકરી કહે છે. લોકોની માન્યતા હતી કે ટેકરીની ગુફામાં કોઈ દિવ્ય સંતપુરુષ રહે છે. શ્રદ્ધાળુ લોકો ટેકરીની પ્રદક્ષિણા કરે છે. નર્મદાજી ઉપર પુલ બાંધતી વખતે ટેકરીનો પશ્ચિમ ભાગ ખોદતાં એક ગુફાદ્વાર મળી આવ્યું હતું. પુરાતત્વ વિભાગે એનો કબજો સંભાળ્યો હતો. સૂતાં સૂતાં અંદર જવું પડે. હું તેમાં ગયો હતો. ઉનાળે પણ અંદર ઠંડક હતી. અંદર પચાસ માણસ નિરાંતે બેસી શકે એમ હતું. આ ટેકરી ઉપરથી નર્મદાજી એટલાં સુંદર દેખાય છે કે તે જોતાં મન ધરાય જ નહિ અને નેમાવર પણ રળિયામણું લાગે છે. માના ખોળામાં પાલવ ઓઢીને કોઈ બાળક બેઠું હોય એવું લાગે છે. ટેકરી ઉપરથી નીચે ઊતરવાનું મન જ ન થાય. આ ગામમાં બ્રાહ્મણોની વસ્તી ઘણી છે. (ક્રમશઃ)

‘શ્રીનર્મદામૈયાની પરિક્રમા’, બી.આ., પૃ. ૬૯ □

...મૌનની ખૂબી જો હું તમને બધાંને સમજાવી શકું તો તમે જરૂર તેમ કરતાં થઈ જાઓ.

એકાંતિક જીવનમાં મૌનને પ્રધાન સ્થાન છે. તેમાંય સમગ્ર આધારને પ્રભુને સમર્પણ કરવાની ભાવનાને ઉદ્દીપ્ત કરવાને માટે તો મૌનની ખાસ ને ઘણી જ જરૂર છે. એકલરામને અસહાય દશામાંથી પ્રત્યક્ષ સહાય મળી શકે, એમાં સાથ આપનાર મૌન છે.

મૌન એ તો આપણો જીવતોજાગતો મિત્ર છે. એમાંથી જે શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, એ શક્તિની બરાબર કોઈ શક્તિની તુલના થઈ શકે તેમ નથી. પ્રત્યેક જીવને અસહાયતાનો અનુભવ તો થાય છે, પણ તે ટાળવા કોઈ મથતું નથી. મૌનના જ્ઞાનપૂર્વકના અભ્યાસથી અને તેના અનુશીલન, પરિશીલનથી જીવનમાં તેજસ્વિતા પ્રકટે છે. જીવન વધારે વિશાળ, શાંત અને સમભાવી બને છે. હેતુપૂર્વક અને ભાવનાથી પાળેલા મૌનમાં એવી ગૂઢ શક્તિ છે, તેના અભ્યાસથી જીવનમાં સર્વાંગી શુચિતાનો સંચાર થવા માંડે છે. જ્ઞાનીનું જ્ઞાન અને ભક્તની ભક્તિ, યોગીનું ધ્યાન મૌનમાંથી જન્મે છે. પરમતત્ત્વની ઝાંખી કરવામાં જે તત્ત્વ અનિવાર્ય છે, તે છે મૌન.

પરંતુ મૌન એટલે માત્ર વાચાનું નહિ, એ તો એનો સ્થૂળ પાસાંનો અર્થ છે. સાચું મૌન તો પાંચેય ઈન્દ્રિયોનું હોવું જોઈએ. બધી ઈન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયમાં રસ લેતી રોકી શકાય ત્યારે જ સાચું મૌન થયું ગણાય અથવા બીજી

રીતે કહીએ તો ઈન્દ્રિયોનું પોતપોતાના વહેવારમાંથી ઉપરામ પામવું. ઉપરામ એટલે રસેન્દ્રિયોનું મૌન.

ન બોલવું તે વાણીનું મૌન, ને અંતરના ધ્યાનમાં ચક્ષુ, કર્ણ, ત્વચા આદિને બધાંને સમેટી લેવાં તે પણ મૌન. અનેકની વચ્ચે રહ્યાં કરવાનું બનતું હોવા છતાં એકમાં જ લીન રહેવાયાં કરાય, ને પણ મૌન. સ્થૂળ દેહે ગમે તે સ્થિતિમાં રહીને સૂક્ષ્મ રીતે નિરંતર એકમાં જ, એકના જ ધ્યાનમાં રહેવાયાં કરાય ત્યારે બધી ઈન્દ્રિયોના એકસામટા, એકાગ્ર ને કેન્દ્રિત બળથી જીવનમાં અપાર શક્તિ એકઠી થાય છે. એવી દશા પ્રકટતાં સારાય જીવનની દૃષ્ટિમાં ને સૃષ્ટિમાં પલટો થાય છે. સમગ્ર જીવનમાં મૌનાર્થી નવચેતના પ્રગટીને નમ્રતા, શાંતિ, ગાંભીર્ય, ધીરજ આદિ ગુણોનું પ્રકટવું સહજ બની જાય છે. મન વિશાળ અને ઉદાત્ત બને છે, ચક્ષુ પ્રેમમય બને છે, બુદ્ધિમાં સાત્ત્વિક વિવેકધર્મ જાગ્રત થાય છે. ઈન્દ્રિયોના પોતપોતાના પ્રાકૃતિક ધર્મ આપમેળે ત્યજતા જતા અનુભવાય છે.

મૌનના ગર્ભમાં અપારશક્તિ ભરેલી છે. મૌનથી જીવનની સૂક્ષ્મ પ્રવૃત્તિઓમાં પણ શાંતિ છવાય છે. મૌનના સેવનથી માનવી પ્રશાંતમૂર્તિ બને છે.

પ્રતિક્ષણ જે પોતાની જીવનશક્તિને પરમ કલ્યાણની દૃષ્ટિએ સમર્પે છે તેના સર્વસમર્પણની શક્તિનું મૂળ તે મૌન છે.

‘જીવનપ્રવેશ’, ત્રી.આ., પૃ. ૨૦૨

□

કૂર્મ નાડી પ્રાણની-શ્વાસની વહન કરનારી નાડી છે. આપણે ચુપચાપ શાંતિપૂર્વક આપણા શ્વાસ ઉપર ધ્યાન દઈએ અને કોઈ પણ પ્રકારે શ્વાસનો લય ન બગડે એટલે કે બહુ ઝડપથી કે બહુ ધીમે ન લેવો. માત્ર એને સ્વાભાવિક રીતે અને શિથિલ રૂપથી ચાલવા દેવો ત્યારે આપણે માત્ર શ્વાસને જોઈએ છીએ તો આપણે ધીરે ધીરે સ્થિર થઈ શકીશું.

આવી સ્થિતિ થયા પછી આપણી અંદર કોઈ પણ પ્રકારની હલન-ચલન નથી રહેતી. એનું કારણ એ છે કે બધી હલનચલન, બધી ગતિ શ્વાસ દ્વારા જ થાય છે. શ્વાસ લેવાથી જ પૂરેપૂરી ગતિ થાય છે, શ્વાસ જ બધી હલનચલનની અને ગતિનું સંચાલન કરે છે. જ્યારે શ્વાસ રોકાઈ જાય છે, ત્યારે વ્યક્તિનું મરણ થાય છે. પછી તે હરીફરી શકતો નથી કે હાલીચાલી શકતો નથી.

જે વ્યક્તિ નિરંતર શ્વાસ ઉપર એકાગ્ર થઈને સંયમ કરતો રહે તો કૂર્મ નાડી પર જ કેન્દ્રિત થઈને રહે છે, એટલે ધીરે ધીરે એની એક એવી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે કે તેનો શ્વાસ લગભગ રોકાઈ જાય છે. યોગી આ પ્રકારની શ્વાસની ક્રિયા અરીસા રાખીને કરે છે. કારણ કે યોગીનો શ્વાસ એટલો બધો ધીમો અને શાંત પડી જાય છે કે તેનો શ્વાસ ચાલે છે કે નહિ તેની પણ તેને ખબર પડતી નથી. જો અરીસા ઉપર કોઈક શ્વાસની ધુંધ જોશમાં આવે તો જ તેને ખબર પડે છે કે શ્વાસ ચાલે છે. કેટલીક વાર તો યોગી ધ્યાનમાં એટલો શાંત થઈ જાય છે કે એને ખબર નથી પડતી કે પોતાના શ્વાસ ચાલે છે કે નહિ. પોતે જીવતો છે કે નહિ. આપણે પણ આવાં

ઉંડાણપૂર્વક ધ્યાન કરીએ તો આપણને પણ આવો અનુભવ થાય.

આમાં ડરી જવાનું કોઈ કારણ નથી. આવે વખતે શ્વાસ લગભગ રોકાઈ જાય છે. જો કે હોશ એની પૂરેપૂરી અવસ્થામાં હોય છે. એવે વખતે શ્વાસ લગભગ સ્થિર થઈ જાય છે, પણ તે સમયે ભયભીત થઈ જવાની જરૂર નથી. તે કોઈ મૃત્યુની અવસ્થા નથી. તે તો માત્ર શાંત અવસ્થા છે. યોગનો પૂરેપૂરો પુરુષાર્થ એ દિશામાં છે કે માનવી શાંત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે એવી સ્થિતિમાં કોઈ પણ તેની શાંતિનો ભંગ ન કરી શકે.

(૨જનીશના યોગ સૂત્ર ભાગ-૪ માંથી સંગ્રહિત) તા.ક. ઓરગન બોક્સ, ગુફા, કુટિપ્રવેશ અને દ્રોણી પ્રવેશ એ બધા પ્રકારોમાં એક વાત તો નિશ્ચિત છે કે ત્યાં વાયુ સ્થિર અવસ્થામાં જ હોય છે. કારણ કે તેમાં કોઈ બારીબારણાં હોતાં નથી. એટલે પ્રાણરૂપી ઘોડે સવાર બીજા વાયુ છે. આવી પરિસ્થિતિનું આયોજન જો વૈજ્ઞાનિક ઢબે કરવામાં આવે તો માનવી સદા શાંતિમય જીવી શકે.

ગુફા કરતાં ઓરગન બોક્સમાં સ્વચ્છતા વધારે હોય છે. ઓરગન બોક્સમાં તો માત્ર એક કલાક જ રહેવાનું છે, જ્યારે દ્રોણી પ્રવેશમાં ૬-૬ મહિના શાંત-સ્થિર અવસ્થામાં રહેવાનું છે.

આ પૂર્ણ વિજ્ઞાન છે. યોગ પછી એ અવનવી કૂચ આયુર્વેદની છે. ચરકસંહિતાનું બરાબર જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં આવે તો જ આ રહસ્ય સમજાય... પણ આજે આયુર્વેદ બેહોશીમાં છે. 'ધન્વંતરી પરિવાર', જૂન-૨૦૧૭, પૃ. ૧૪ સાભાર. □

‘સરળ ચિત્ત રાખી નિર્મળ રહેવું ને
 આણવું નહીં અંતરમાં અભિમાન રે
 પ્રાણીમાત્રમાં સમદૃષ્ટિ રાખવી ને
 અભ્યાસે જીતવો અપાન રે.
 ભાઈ રે! રજકર્મથી સદા દૂર રહેવું ને,
 કાયમ કરવો અભ્યાસ રે,
 પાંચ પ્રાણ ને એક ઘરે લાવવા,
 શીખવો વચનનો વિશ્વાસ રે,
 ભાઈ રે! ડાબી ઈંગલા ને જમણી પિંગલા
 રાખવું સ્વરભેદમાં ધ્યાન રે
 સૂર્યમાં ખાવું ને ચંદ્રમાં જળ પીવું ને
 એમ કાયમ લેવું વ્રતમાન રે
 ભાઈ રે! નાડી શુદ્ધ થયા પછી
 અભ્યાસ જાગે રે
 નક્કી જાણવું નિરધાર રે,
 ગંગાસતી એમ બોલિયાં રે
 આ ખેલ છે અગમ અપાર રે.’

ગંગાસતીનાં ભજનો અધ્યાત્મયોગની દૃષ્ટિએ મહામૂલાં રત્નો છે. ગંગાસતીએ એમના ગુરુ રામેતવન પાસેથી યોગ અને વેદાંતનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું અને સાગરને ગાગરમાં સમાવવા જેવું અઘરું કાર્ય, યોગ અને વેદાંતના ગહન જ્ઞાનને સરળ શબ્દોમાં ભક્તિપદોમાં રજૂ કર્યું હતું.

ગંગાસતીએ પાનબાઈને યોગમાર્ગની જે સરળ સમજૂતી આપી છે તેમાં આસનો, સ્વરભેદ, નાડીઓનું શુદ્ધિકરણ, પાંચ પ્રકારના પ્રાણ, સંકલ્પ-વિકલ્પ, પદાર્થભાવનો ત્યાગ, સુરતા-નૂરતા, સોહમ્ ઉપાસના (હંસયોગ), નાદબ્રહ્મ, અજપાજપ જેવી યોગ-ક્રિયાઓનો મુખ્યત્વે સમાવેશ થાય છે.

ગંગાસતી કહે છે કે સર્વપ્રથમ તો ચિત્તને નિર્મળ બનાવવું. સર્વાત્મભાવે સર્વમાં ઈશ્વરનાં દર્શન કરવાં. રજોગુણ સાંસારિક કર્મો કરાવે છે અને બહિર્મુખતા લાવે છે એટલે એનાથી દૂર રહેવું. કાયમ અંતર્મુખતા જાળવી રાખવાનો અભ્યાસ કરવો.

યોગસાધનામાં પ્રાણ, અપાન, ઉદાન, વ્યાન અને સમાન એ પાંચ પ્રકારનાં પ્રાણને સમજીને સંયમિત કરવાનું કહેવામાં આવે છે. પાંચ પ્રાણને એક ઘરે લાવવા એટલે પ્રાણને સમ બનાવવા. પ્રાણથી જ આપણે આપણા સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરી શકીએ.

પ્રાણની વાત કર્યા પછી ગંગાસતી નાડીશોધનની વાત કરે છે. આપણા શરીરમાં ત્રણ નાડી મુખ્ય છે — ઈડા, પિંગળા અને સુષુમ્ણા. અહીં ઈડાને ઈંગલા કહેવામાં આવી છે. ડાબા નસકોરાથી જે શ્વાસ લેવાય છે તે માર્ગને ઈડા-ઈંગલા કે ચંદ્રનાડી પણ કહેવાય છે. જમણા નસકોરાથી જે શ્વાસ લેવાય તે માર્ગને પિંગળા કહેવામાં આવે છે. તેનું બીજું નામ સૂર્યનાડી પણ છે. સુષુમ્ણા વચલી નાડી છે. એમાં પ્રાણની ગતિનું પ્રવહણ નિયંત્રિત થાય છે. આ માર્ગ સમ છે. પ્રાણ જ્યારે એક નાડીમાંથી બીજી નાડીમાં પ્રવેશ કહે છે ત્યારે સ્વરભેદન થાય છે.

જમણી નાડી એટલે કે સૂર્યનાડી ચાલતી હોય ત્યારે ભોજન લેવાથી જલદી અને સારી પાચનક્રિયા થાય છે. ડાબી નાડી એટલે કે ચંદ્રનાડી ચાલતી હોય ત્યારે જળ પીવું જોઈએ. નાડી શુદ્ધ થયા પછી જ ચિત્તવૃત્તિના સંયમનો યોગાભ્યાસ સફળ થાય છે.

‘શિવ સ્વરોઘ્ય’ શાસ્ત્રમાં કહેવાયું છે કે—

‘હકારો નિર્ગમે પ્રોક્તઃ સકારેણ પ્રવેશનમ્ ।
હકાર શિવરૂપેણ સકારઃ શક્તિરુચ્યતે ॥

શ્વાસ બહાર નીકળવામાં ‘હ’કાર અને અંદર પ્રવેશ કરવામાં ‘સ’-કાર હોય છે. ‘હ’-કાર શિવસ્વરૂપ અને ‘સ’-કાર શક્તિસ્વરૂપ કહેવાય છે. ‘હ’-કારથી સૂર્ય કે જમણો સ્વર ચાલે છે અને ‘સ’-કારથી ચંદ્ર કે ડાબો સ્વર ચાલે છે. આ સૂર્ય-ચંદ્ર બન્ને સ્વરોમાં સમતા સ્થાપિત થઈ જાય એનું જ નામ હઠયોગ. હઠયોગ દ્વારા સર્વદોષ માટે કારણભૂત જડતાનો નાશ થઈ જાય છે અને સાધક-પરમાત્મા સાથે ઐક્ય પામે છે.

‘શિવસ્વરોઘ્ય’માં જે ‘હ’ અને ‘સ’ની વાત કરવામાં આવી તે જ હંસયોગ. આ હંસયોગ એટલે ‘સોહમ્’ સાધના. ‘સોહમ્ અસ્મિ’ એટલે ‘સઃ અહમ્ અસ્મિ’ - તે (પરબ્રહ્મ) હું છું. ભગવાન શિવજીએ પાર્વતીને આ વિષયમાં કહ્યું હતું કે—
દેહો દેવાલયો દેવિ, જીવો દેવઃ સદાશિવ ।
ત્યજેદજ્ઞાન નિર્માલ્ય, સોહં ભાવેન પૂજયતે ॥

હે દેવી ! આ શરીર જ મંદિર છે, જેમાં દેવ પ્રતિમારૂપે જીવ રહેલો છે. એટલે અજ્ઞાનરૂપી નિર્માલ્યને દૂર કરીને ‘સોહમ્’ ભાવથી આરાધના કરવી જોઈએ.

‘ગોરક્ષસંહિતા’ના પ્રથમ અધ્યાયના ૪૧-૪૨ શ્લોકમાં કહેવાયું છે—

‘આ જીવ હકાર ધ્વનિથી બહાર આવે છે અને સકારના ધ્વનિથી અંદર જાય છે. તે રીતે તે સદા ‘હંસ-હંસ’ જાપ કરતો રહે છે. એક દિવસ ને એક રાતમાં તે લગભગ ૨૧,૬૦૦ જેટલી વાર આ મંત્રજાપ કરતો રહે છે, પણ મોટેભાગે માનવી આ પરત્વે અભાન હોય છે. યોગનું કામ તેને સભાન કરવાનું, જાગૃત કરવાનું છે. જ્ઞાન, ભક્તિ કે કર્મ, કોઈ પણ પ્રકારના યોગથી તેણે આ સજગતા પ્રાપ્ત કરવાની છે. જો

મોહજનિત અજ્ઞાનના અભાનપણામાં દિવસ વીતી જાય તો નકામો ગયો એમ ગણાય. એટલે જ ગંગાસતી કહે છે—

‘વીજળીના ચમકારે મોતી પરોવવું પાનબાઈ,
નહિતર અચાનક અંધાર થશે,
જોત રે જોતામાં દિવસ વચા ગયા, પાનબાઈ
એકવીસ હજાર છસોને કાળ ખાશે.’

સંસ્કૃત વ્યાકરણના આધારે ‘સોહમ્નું સંક્ષિપ્ત રૂપ ‘ઓમ્’ થઈ જાય છે.

‘સકારં ચ હકારં ચ લોપયિત્વા પ્રયોજયતે ।
સન્ધિ ચ પૂર્વરૂપાખ્યાં તતોડસૌ પ્રણવો ભવેત્ ॥’

‘સોહમ્’ પદમાં ‘સ’કાર અને ‘હ’કારનો લોપ કરીને સંધિ કરવામાં આવે તો પ્રણવ ઊં (ઓમ્કાર) રૂપ થઈ જાય છે. આમ ઓમ્કારમાં જ પરમાત્મા સમાયેલા છે.

‘સોહમ્’ની સાધના પછી બિન્દુયોગની સાધના આવે છે. બિન્દુયોગમાં પ્રકાશના કેન્દ્ર પર ધ્યાન-ધારણાને કેન્દ્રીભૂત કરીને અંતર્જગતમાં દિવ્ય આલોકને આવિર્ભૂત કરવામાં આવે છે.

યોગમાં મુખ્યત્વે પ્રકાશ પર જ ત્રાટક કરવામાં આવે છે. ગંગાસતી પણ કહે છે—

‘ભાઈ રે! આસન ત્રાટક ખટમાસ સિદ્ધ કર્યું
ને વરતી થઈ ગઈ સમાન રે.’

બિન્દુયોગની સાધના ‘અંતર્લોક’માં પડેલી શક્તિઓને જાગૃત કરે છે.

ગંગાસતી કહે છે—

‘ધ્યાન-ધારણા કાયમ રાખવી ને કાયમ કરવો અભ્યાસ રે,
ભાઈ રે, નિત્ય પવન ઊલટાવવાનો ને રમવું હરિની સંગ રે;
ગંગાસતી એમ બોલિયાં રે, પછી ચડે નહીં દૂજો રંગ રે.’

ધ્યાન-ધારણા કરી પ્રાણોને આત્મતત્ત્વ તરફ પાછા વાળી, હરિના સંગમાં રહેવાથી નિર્વિકલ્પ સમાધિ પ્રાપ્ત થતાં મુક્તિ મળે છે.

‘ગુજરાત સમાચાર’, તા.૧૬-૭-૨૦૧૭ માંથી સાભાર સંકલન □

(૧૧-અ) હું ભળ-ભળ બળી જવાનો...

જયેશ શુક્લ

ચિતા ખુદની ન કોઈ જોઈ શક્યો છે ન જોવાનો,
ભળભળ બળતી ચિતા મારી હું પણ ક્યાં જોવાનો ?

ભજવા હોય તો રામ ભજલે નહિ તો પછી રોવાનો,
કરવાનું કામ નહીં કરીને મનખા દેહ ખોવાનો.

નિશ્ચિત ક્યાં છે કાલ કોઈની ! લહાવો આજ લેવાનો,
રોજનું કામ રોજ કરીએ તો વાયદો શેં કરવાનો ?

ઢળતી ચાલી ઉંમર તારી પછી ક્યારે સમજવાનો ?
સતકર્મોની ગાડી પકડે એ મોક્ષધામ પહોંચવાનો.

હિસાબ માગશે ચિત્રગુપ્ત તો, શું તું બતાવવાનો ?
ગેં ગેં-કેં કેં, અબડંમ-ગબડંમ, ઉત્તર શું દેવાનો ?

શરણાગત થઈ પ્રભુ શરણમાં હું સદા રહેવાનો,
ચિંતા નથી ચિતાની હવે, હું ભળ-ભળ બળી જવાનો.

□

(૧૧-બ) થઈ ગઈ છે...

જયેશ શુક્લ

શ્વેત કેશ ને આંખો નિશ્ચેત થઈ ગઈ છે,
નથી રહ્યા દંત ને કરચલી થઈ ગઈ છે.

સંભળાય ના કાને ને ધૂજારી થઈ ગઈ છે,
થોથવાય છે જીભ ને દાઢી થઈ ગઈ છે.

બોલું છું કેંક મને લવારી થઈ ગઈ છે,
ન માંદગી છતાં શેં પથારી થઈ ગઈ છે ?

ગતિ આ શ્વાસોશ્વાસની તેજ થઈ ગઈ છે,
નાડી તૂટે - પગ દુઃખે એ દશા થઈ ગઈ છે.

સ્વજન કરે તો કેટલું ? રાત થઈ ગઈ છે,
એકાંત ઉલેચવાની આદત થઈ ગઈ છે.

જીવવું સાક્ષી ભાવમાં એ લત થઈ ગઈ છે,
અલખ આરાધવાની એ રીત થઈ ગઈ છે.

કરે અવસ્થા કામ એનું, સમજો સાનમાં,
બનો અનુકૂળ, સમયની માગ થઈ ગઈ છે.

□

ગયેલા આત્માને...

(૧) હરિવાણી ટ્રસ્ટના સદ્ગત ટ્રસ્ટીશ્રી શ્રીમતી સુશીલાબહેન ઠાકોરભાઈ અમીનના પુત્ર શ્રી પરેશભાઈનો તા.૨૦-૮-૨૦૧૭ના રોજ દેહાંત થયો છે.

(૨) હરિવાણી ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટીશ્રી બિરેન જયંતિલાલ પટેલ (મારબલવાળા)નાં ધર્મપત્ની શ્રીમતી જાગૃતિબહેનનાં માતૃશ્રી શ્રીમતી વિમળાબહેન વિટ્ઠલભાઈ પટેલનો તા.૨૧-૮-૨૦૧૭ના રોજ દેહાંત થયો છે.

આ ગતાત્માઓનું શ્રીહરિ યશકલ્યાણ પ્રેરે એવી પ્રાર્થના છે.

-સંપાદક

આધ્યાત્મિક સાધનાની દૃષ્ટિએ પૂજ્ય શ્રીમોટાનું વિશિષ્ટ પ્રદાન એ હતું કે તેઓ પ્રચંડ પુરુષાર્થ ઉપર ભારે ઝોક મૂકતા હતા. કૃપાનું ગૂઢ રહસ્ય સમજ્યા વિના કેવળ કૃપા ઉપર જ આધાર રાખનાર સાધક ઉપર પૂ. મોટા ઘણીવાર ખૂબ અકળાઈ જતા. તેઓ તો કહેતા કે ‘જે ચાલે છે તેનો માર્ગ કપાય છે.’

સાધુ-સંતોના આશીર્વાદ અને કૃપા ઉપર જ આધાર રાખનારા ભ્રમમાં જીવે છે. સાધનાના માર્ગ ઉપર કંટાળ્યા વિના, થાક્યા વિના જે સતત મથ્યા કરે છે તે જ કંઈક પામી શકે છે.

અનુભવીઓ કહે છે કે હરિની કૃપા તો પર્જન્ય એટલે કે વરસાદ જેવી છે. તે સતત વરસતી જ રહે છે, પણ જો આપણું પાત્ર જ ઊંધું હોય તો તેમાં એક ટીપું પણ નહિ ભરાય. હકીકતમાં તો આપણને શરીર મળ્યું છે, આપણે દિવસ-રાત શ્વાસોચ્છવાસ ખેંચી રહ્યા છીએ, હૃદય સતત ધડકી રહ્યું છે એ જ પ્રભુની કૃપાનું પ્રત્યક્ષ નિશાન છે. આપણે આ મળેલા જીવનનો ઉપયોગ કેવો કરીએ છીએ, એનો ખરો હેતુ શું છે—તેનું સાચું ભાન થયા વિના ક્ષણેક્ષણ વેડફી રહ્યા છીએ.

પૂ.મા આનંદમયી હંમેશાં કહેતાં, ‘જે ક્ષણ જાય છે તે પાછી આવતી નથી, માટે એક ક્ષણ પણ નકામી જવા ન દો. હરિકથા હી કથા ઔર સબ વૃથા વ્યથા.’ હરિનું નામ એ જ માત્ર સાચો આધાર છે, બીજું બધું વ્યર્થ વ્યથા જ છે.

વ્યવહારમાં આપણને જે બાબતની લગન

લાગે છે તેની પાછળ આપણે ખુવાર થઈ જઈએ છીએ. બીજી કોઈ વાતમાં આપણને રસ પડતો નથી. જ્યારે ભગવાન જ આપણું લક્ષ બને ત્યારે આપણી પ્રવૃત્તિ તે દિશામાં આપોઆપ થાય.

પૂ.મોટા આ માટે ‘ગરજ’ શબ્દનો ઉપયોગ કરતા. કોઈ પણ બાબતની આપણને જ્યારે ગરજ પ્રગટે છે ત્યારે આપણે તે માટે ખરા અર્થમાં પ્રયત્નશીલ બનીએ છીએ. એટલે ભગવાનની ગરજ જાગે ત્યારે સાધનાને માર્ગે ચડાય અને ગમે તે કષ્ટો-જોખમો ઉઠાવવાની તૈયારી થાય. ગરજ પ્રકટ્યા વિના આગળ જ ન જવાય.

પરીક્ષિત રાજાને ખબર પડી કે સાતમે દિવસે સાપ કરડવાથી તેનું મૃત્યુ થવાનું છે, ત્યાર પછી ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા વિના તે અન્નજળ છોડી શુક્રદેવજી પાસેથી ભાગવત સાંભળવા બેસી ગયા. ગરજ પ્રકટ્યા વિના તો આપણે ગળિયા બળદની જેમ ઢીલા ઢીલા ચાલવાના.

શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ સાધનાકાળે સાંજ પડતાં, માથું પટકી ચોધાર આંસુએ કહેતા, ‘હે મા ! આજનો દિવસ જીંદગીમાંથી ઓછો થયો, પણ તારાં દર્શન ન થયાં.’ આવી તીવ્ર તમન્ના, ગરજ સાધનાના માર્ગમાં આવશ્યક છે.

આવી સાધના, આવું કઠોર તપ સામાન્ય માણસ માટે સરલ નથી. એટલે પૂ.મોટાએ ગુણોના વિકાસ માટે સક્રિય યોજનાઓ કરી. પૂ.મોટાની આ સમાજને બેઠો કરવાની પ્રવૃત્તિ સો ટકા આધ્યાત્મિક જ હતી.

‘જીવતા નર સેવીએ’, પ્ર.આ., પૃ.૪૩

□

કોઈ સારા સ્થળ વિષે સાંભળ્યું હોય ત્યારે તે સ્થળની અચૂક મુલાકાત લેવાનું મનમાં ગોઠવી રાખેલું હોય છે. આપણા સુષુપ્ત મનમાં જે ધરબાયેલું હોય, તે અનુકૂળ સંજોગો ઊભા કરીને શક્ય બનાવી દે છે.

આવું જ થોડાં વર્ષો પહેલાં જાણેલું કે સાંઈ કવિશ્રી મકરંદ દવે અને કુંદનિકાબેન કાપડિયા વલસાડ જિલ્લામાં ધરમપુરના રસ્તે આશ્રમ ચલાવે છે. તેઓ આદિવાસીઓના ઉત્કર્ષનું પાયાનું કામ કરે છે. આ બંને સાહિત્યકારો માટે એટલું બધું માન અને આદર છે કે જો તેઓને મળવાનું થઈ જાય તો જિંદગીનું એક યાદગાર સંભારણું બની જાય. કવિશ્રી મકરંદભાઈ દવે તો ગોલોકવાસી થઈ ગયા છે. પરંતુ કુંદનિકાબેન કાપડિયા અત્યારે ૮૧-૮૨ વર્ષની ઉંમરે પણ આશ્રમ સરસ રીતે ચલાવી રહ્યા છે.

આ વર્ષે વલસાડ પાસે તિથલના દરિયાકિનારે રહેવાનું ગોઠવ્યું. નદી, દરિયો કે પર્વત પર રહેવાનાં સ્થળો મારા ખૂબ જ પ્રિય સ્થળો છે. આવા સ્થળોએ જે કુદરતને માણવાનો આનંદ મળે છે તે અદ્ભૂત હોય છે. દરિયાના કિનારે બેસીને જળતરંગો, મોજાં અને અફાટ દરિયો જોયા જ કરીએ અને એક અનંત નાદ સાંભળતા રહીએ.

તા.૨૫મી જૂનના રોજ સવારે ધરમપુર રોડ પરના વાંકલ ગામે નંદિગ્રામ પહોંચી ગયા. વરસાદ ચાલુ હતો. પરંતુ છત્રી હોવાથી વરસતા વરસાદમાં થોડા ભીંજતા, ભીની હવા અને વાદળોભર્યા આકાશ માણતા નંદીગ્રામ પહોંચી ગયા. નંદિગ્રામ એટલે આત્માનું આનંદધામ, સેવા ને સાધનાનું કેન્દ્ર. વલસાડથી ૨૦ કિ.મીટર અંતરે

આવેલ વાંકલ ગામમાં નંદિગ્રામ વસાવ્યું અને વિકસાવ્યું. અહિંયાં ચોમેર લીલાં વૃક્ષો, કાર્યકર્તાઓના નિવાસ, મહેમાનઘર, પ્રાર્થના-ઉપાસનાનાં પ્રેરણાસ્થાનો, સહિયારી ભોજન-વ્યવસ્થા, ગીર ગાયોની ગૌશાળા, સજીવ ખેતી જેનો આહારમાં ઉપયોગ. પુરાણ કાળના ઋષિઓના આશ્રમો યાદ આવી જાય.

નંદિગ્રામની બધી જ પ્રવૃત્તિઓ ગરીબીમાં જીવતા ગ્રામજનોની સમૃદ્ધિ વધારવાની છે. આરોગ્ય, શિક્ષણ, ગ્રામવિકાસનાં કાર્યો કરે છે. આ વિસ્તારમાં પુષ્કળ વરસાદ હોવા છતાં પીવાના પાણીની અને ખેતી માટેના પાણીની તંગી. તેના માટે નાના કૂવાનું નિર્માણ કરવું, કૂવા-તળાવ સમારવાં, પાઈપ લાઈન વડે ફળિયા સુધી પાણી પહોંચાડવું વગેરે કામો કરે છે. ખેડૂતોને મફત બિયારણ, ખેતરને પાળા બાંધવા, જમીન સમતળ કરી ખેતી માટે ઉપલબ્ધ કરવી, શૌચાલયો બાંધવા જેવાં કામો કરે છે. સરકારી મદદ વગર આ બધાં કાર્યો થાય છે.

અહિંયા એક નાની પણ અત્યંત મહત્વની પ્રવૃત્તિ ચાલે છે. તે ત્રણ સ્તર પરના સ્વાસ્થ્યની—શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક સ્વાસ્થ્ય માટે યોજાતી શિબિરો. આધ્યાત્મિક સાધના માટે અહીં ઉચ્ચ ચેતનાનાં આંદોલનોથી સભર એવાં કેટલાંક શાંત સ્થળો છે. જ્યાં એકાંતવાસ, ધ્યાન, ચિંતન અને ઉપાસના થઈ શકે છે.

અમે ચાર જણા (મારાં ધર્મપત્ની નયના અને એક મિત્ર દંપતી ભુપેન્દ્રભાઈ અને ચેતના) અને ડ્રાયવર વરસતા વરસાદમાં નંદિગ્રામ કેમ્પસમાં દાખલ થઈ સીધા કુંદનિકાબેનના નિવાસસ્થાને

પહોંચી ગયા. છત્રીઓ પરસાળમાં મૂકેલા સ્ટેન્ડમાં ગોઠવી. પરસાળના ફર્નિચર સાથેના રૂમ જેવા ભાગમાં બે બહેનોએ અમારું સ્વાગત કરી બેસવાનું જણાવ્યું. અમે અમદાવાદથી આવ્યા છીએ તે બધી વાતો કરી. તેમાં એક બહેન ઓળખીતાં હતાં જે મારા દવાખાના પાસે રહેતાં હતાં. વાતવાતમાં સ્વ. કવિશ્રી મકરંદભાઈના ભત્રીજા વિમલભાઈની વાત નીકળી, જેમને હું ઓળખતો હતો. ફોન કરીને તેમને બોલાવ્યા. તેઓ આવતા અમને બંનેને ખૂબ જ આનંદ થયો. ૧૦ વર્ષ પહેલાં મુશ્કેલીમાં દયાનંદ આશ્રમમાં મળ્યા હતા તેની વાતો કરી. આ બધી વાતો છતાં અમારું મન તો કુંદનિકાબહેનની જ રાહ જોતું હતું.

થોડીવારમાં મકાનના અંદરના રૂમમાંથી કુંદનિકાબહેન આવ્યાં. તેમની ઉંમર લગભગ ૮૧-૮૨ વર્ષની. એટલે મનમાં હતું કે શરીર પર વાર્ધક્ય દેખાતું હશે. પરંતુ તે માન્યતા ખોટી પડી. અમે બધાયે ઊભા થઈને નમસ્તે કર્યા અને બેઠા. સીધી સ્થિર ચાલ, સામાન્ય ઊંચાઈ, પાતળો બાંધો, સફેદ ડ્રેસ પહેરેલો, ઉપર સફેદ બંડી, કપાળે મોટો ચાંલ્લો, સૌમ્ય મંદ હાસ્યસભર ચહેરો, કાળા વાળ, આંખોમાં છલકાતો પ્રેમ અને મૃદુ અવાજ. તેમનાં ખૂબ જાણીતાં પુસ્તકો ‘સાત પગલાં આકાશમાં’, ‘પરમ સમીપે’ વગેરેની વાતો કરી. વિશ્વકોશ ભવનના મેગેઝીન ‘વિશ્વવિહાર’માં છેલ્લા ત્રણ અંકોમાં તેમના લીધેલા ઈન્ટરવ્યુની વાતો કરી. બુદ્ધ કથા કહી. આમ આનંદભરી વાતોમાં ૨૦-૨૫ મિનિટો પસાર થઈ. કવિશ્રી મકરંદભાઈ દેવેની કવિતાઓની વાતો થઈ. (ડૉ. સુધીરે આ લેખ સાથે મોકલેલ એક રચના આ અંકના ટા. પે.૩

ઉપર છે.-સં.) મારી ડાયરીમાં તેમને લખવા વિનંતી કરી. તેમણે લખી આપ્યું. ‘Live your best, Give your best.’

તેમણે તારીખ સાથે સહી કરી. મને પણ ખૂબ જ આનંદ થયો. કારણ કે જેમના માટે મને ખૂબ જ માન અને આદર હતા અને જેમને મેં કલ્પનામાં અહોભાવથી ગોઠવેલા તે સાક્ષાત મળતાં થાય જ ને ! તેમણે વિમલભાઈને આશ્રમની પ્રવૃત્તિઓની માહિતી આપવાનું અને બધાં સ્થળો બતાવવાનું જણાવ્યું. ખાસ તો સ્વ. કવિશ્રી મકરંદભાઈ દેવેની સમાધિ, સાધના સ્થળ અને સ્મૃતિભવન. વરસાદ ચાલુ હતો. અમે શ્રી વિમલભાઈ સાથે આ બધું જોઈને પાવન થયા. બધા સાથે સ્મૃતિભવનમાં બેઠા. અહીં સ્વ. કવિશ્રી મકરંદભાઈ દેવેના ફોટા, તેમની ખૂબ જ જાણીતી કવિતાઓ મોટા અક્ષરે ફેમમાં મૂકેલી, તેમનાં પુસ્તકો વગેરે જોયાં. વિમલભાઈએ કવિશ્રી મકરંદભાઈની ઘણી ઘણી વાતો કહી. આધ્યાત્મિક રીતે તેઓ ઘણા જ આગળ હતા અને તેના પ્રસંગો કહ્યા. ખૂબ જ સરળ સહજ માણસ હતા. તેમનામાં સેન્સ ઓફ હ્યુમર ઘણી હતી તેની વાત કરી. ત્યારબાદ અમે આશ્રમની ઓફિસમાં ગયા. અહિંયાં અમને આશ્રમમાં થતી પ્રવૃત્તિઓનું સાહિત્ય આપ્યું. છેલ્લે અમે વરસતા વરસાદમાં મનમાં કાંઈક ભાથું ભરીને આગળ ધરમપુર જવા નીકળ્યા.

મનમાં વિચારો ચાલતા હતા કે પુરાણા સમયની વિદુષી ઋષિ જેવી નારીને આશ્રમમાં મળ્યા. શું ઋષિ પરંપરા જાળવી રહ્યા છે ! આદિવાસીઓના ઉત્કર્ષ માટે કેટલું સરસ પાયાનું કામ કરી રહ્યા છે. ભારતની ધરતી પર આ પુણ્યશાળી જીવોને મળો અને પાવન થાઓ. □

‘હરિભાવ’ના જૂન, ૨૦૧૭ના અંકમાં પ્રાથમિક જાણકારી અપાયા મુજબ પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનોનો મિલન સમારંભ-ઉત્સવ અમેરિકાવાસી યજમાનશ્રી ડૉ. પાર્થસારથિ અને શ્રીમતી પિંકલ દ્વારા હરિ:ૐ સત્સંગકેંદ્ર, ન્યુજર્સી(USA)ના સક્રિય સહયોગથી તા.૨૪-૬-૨૦૧૭ને શનિવારના રોજ સુચારુ રીતે સંપન્ન થઈ ગયો છે. આ પ્રસંગના કેટલાક ફોટા ‘હરિભાવ’ના જુલાઈ, ૨૦૧૭ના અંકના ટાઈટલ પેજ ઉપર પ્રકાશિત કરાયા છે. હવે, ઉત્સવનો ટૂંક અહેવાલ જાહેર જાણકારી માટે અને ભવિષ્ય માટે એક દસ્તાવેજ સ્વરૂપે આછીપાતળી પણ માહિતી ઉપલબ્ધ બની રહે, એવી ભાવનાથી અત્રે આલેખ્યો છે.

યજમાનશ્રી ડૉ. પાર્થસારથિની ભાવના હતી કે પૂજ્ય શ્રીમોટાના ઉત્સવમાં અમેરિકામાં રહેતાં સ્વજનો ભારત જઈ શકતાં ન હોઈ, બને તો અહીં અમેરિકામાં એવા ઉત્સવનું આયોજન કરાય. ઉપરાંત, તેમનાં ડોક્ટર દંપતી-માતાપિતાએ સુરત ખાતે પોતાની હોસ્પિટલ ‘સેવાસદન’ના નિર્માણ બાદ પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનોનો મિલન સમારંભ સને ૧૯૮૩માં યોજ્યો હતો. તેમાંથી પ્રેરણા સ્વરૂપે એક સંકલ્પ સાકાર થઈ રહ્યો હતો કે અમેરિકા ખાતે પોતાના ‘હરિ:ૐ’ નામકરણવાળા મકાન ઉપરાંત દવાખાના તરીકે ‘મેડકેર એક્સપ્રેસ’નું પણ સર્જન થઈ શક્યું છે, તો શ્રીહરિકૃપાથી શ્રીમોટાનો ઉત્સવ ઊજવાય. માતૃશ્રી કોકિલાબહેનનો તો દેહાંત થઈ ગયેલો, એટલે અમેરિકામાં પોતાની સાથે રહેતા સદ્ગત પિતાશ્રી ડૉ. રમેશભાઈ સાથે આ અંગે પરામર્શ થતાં તેમની અનુમતિ અને આશીર્વાદ પણ પ્રાપ્ત થયેલાં.

હરિ:ૐ સત્સંગકેંદ્ર, ન્યુજર્સી (Hariom Satsang Kendra, N.J., USA is a tax exempt non profit organization under 501(C)(3), EIN # 27-3133136) દ્વારા કેટલાંક વર્ષોથી પ્રાર્થના, આરતી, વાંચન, પ્રસાદ ઇત્યાદિ સ્વરૂપે પૂજ્ય શ્રીમોટાને યાદ કરાય છે અને ભાવભક્તિ થતી રહે છે. છતાં ‘ઉત્સવ’ પ્રકારનું જો આયોજન થઈ શકે તો એ એક આગવી ઘટના બનશે. હરિ:ૐ સત્સંગકેંદ્રના શ્રી કાર્તિકેય અમીન, શ્રી નિપુલભાઈ પટેલ અને તેમની સાથે સંકળાયેલ અનેક નામી-અનામી સ્વજનો તરફથી ઉત્સવ અંગેના વિચારને પૂરો સહકાર અપાતાં યજમાનશ્રીનો સંકલ્પ સાકાર થઈ શક્યો છે.

અમેરિકામાં સ્વજનોને એક જ સ્થળે અને એક જ સમયે એકત્રિત કરવા માટે કેટલાંક પરિબળોને અને વાસ્તવિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેવી પડે જ. ઉનાળાનો સમય, વળી, વેકેશનનો ગાળો અને શનિ-રવિનો મેળ તેમ જ સ્થાનિક શાસનની મંજૂરી, પાર્કિંગનો પ્રશ્ન, જરૂર પડે તો ફાયર બ્રિગેડની ઉપલબ્ધિ એમ અનેકવિધ પાસાંનો વિચાર કરાયેલો. લગભગ બે વર્ષ જેવા સમયથી આયોજનની નાનીમોટી વિગતો અંગે અનુકૂળતાઓ બાબતે વિચારોની આપલે કરાઈ હતી.

તા.૨૪-૬-૨૦૧૭ને શનિવારે બપોરના ૧ થી સાંજના ૬-૭ વાગ્યા સુધીનો કાર્યક્રમ નક્કી કરાયો હતો. આમંત્રણ પત્રિકા અને પ્રાર્થનાપોથી તૈયાર કરાયેલ. ઇમેઈલ, એસએમએસ વગેરે પ્રકારની આધુનિક સંદેશા પદ્ધતિથી પણ સ્વજનવર્ગને જાણ કરાઈ હતી. યજમાનશ્રીના મકાનના

વિશાળ પ્લોટમાં શમિયાનો (તંબૂ) બાંધવામાં આવેલો. જરૂરી ખુરશીઓ ભાડેથી લાવવાના બદલે ભવિષ્યમાં આવા પ્રસંગોએ ઉપયોગમાં આવી શકશે એવા ઉદાર વિચારથી તે ખરીદી લેવાયેલ. પાર્કિંગ માટે આજુબાજુની સ્ટ્રીટમાં લાંબા અંતર સુધી વ્યવસ્થા કરાયેલ, તેમાં પાર્કિંગના સ્થળથી ઉત્સવના સ્થળે આવવા-જવા માટે જરૂરિયાત પ્રમાણે ગોલ્ડકાર્ટની સુવિધા કરાયેલ. હવામાનનો વર્તારો હતો કે ઉત્સવના દિવસે વરસાદ પડશે. ઉત્સવની આગલી સાંજે વરસાદ પડ્યો, પરંતુ સવારે તો હળવો વરસાદ થતાં અને આગાહીમાં પણ સુધારો દર્શાવતાં ખુશનુમાવાળા વાતાવરણમાં શ્રીહરિકૃપાથી ઉત્સવ નિર્વિઘ્ને ઊજવાયો. ઉત્સવમાં અમેરિકાના વિવિધ રાજ્યોમાંથી સ્વજનો ઉત્સાહપૂર્વક ઉપસ્થિત રહ્યાં હતાં. ત્રણસોથી વિશેષ સંખ્યામાં સ્વજનો સપરિવાર ભાવભક્તિથી જોડાયાં હતાં.

મંગલકાર્યનું દીપપ્રાગટ્ય-જ્યોતિ દર્શનથી પ્રારંભ કરવાની પરંપરા-પ્રણાલિકા બાદ અમદાવાદથી ખાસ આવેલા શ્રી જયંતીભાઈ જાનીએ મધુર કંઠે અને નામસ્મરણ માટે કસાયેલ કંઠથી હરિ:ૐની ધૂન કરાવેલ. પૂજ્ય શ્રીમોટાની કૃપાસહાયથી છેલ્લા ચારેક દાયકા કરતાંય વિશેષ સમયથી તેઓ જપયજ્ઞની જ્યોત પ્રગટાવી રહ્યા છે. તે બાદ કલ્પનાબહેન, ભરતભાઈ, યજમાન પરિવાર, શ્રી નિપુલભાઈ વગેરેના વૃંદ સાથે સમૂહમાં નિત્ય પ્રાર્થના, સ્તુતિ, આરતી વગેરેનો કાર્યક્રમ હતો. આ કાર્યક્રમનું સુચારુ સંચાલન શ્રીમતી ઉર્વિબહેને કર્યું હતું.

યજમાનશ્રીના હુઆ શ્રી રમેશભાઈ પટેલ કે જેઓ વ્યવસાયે ઍજિનિયર છે અને સ્થાનિક વિશ્વહિન્દુ પરિષદના સક્રિય અને સંનિષ્ઠ આગેવાન છે, તેઓએ પ્રવચન કરેલું. સમાજનાં સામાજિક કાર્યોમાં પણ તેઓ રસપૂર્વક ગૂંથાયેલા છે.

હરિ:ૐ સત્સંગકેંદ્ર, ન્યુજર્સીના શ્રી કાર્તિકેય અમીને પૂજ્ય શ્રીમોટાની જીવનવિકાસની ભાવના અને ‘સમાજને બેઠો કરવા’ અંગે તેમ જ ‘પ્રભુ ચરણશરણમાં રાખો રે’ અને ‘ૐ શરણચરણ લેજો’ની પૂજ્યશ્રી મોટાની રચનાઓના ગૂઢ અર્થ અંગે ઉદ્બોધન કરેલું.

વચ્ચે ચા-નાસ્તા માટે વિરામ અપાયા બાદ ઉપર ઉલ્લેખ કરેલ ભક્તવૃંદે ભજનો રજૂ કર્યાં હતાં. ભારતમાં થતા ઉત્સવોમાં કલ્પના-ભરતનાં ભજનો રજૂ થતાં હોય છે. આ ઉત્સવમાં પણ તેઓ સામેલ થઈ શક્યાં, એ શ્રીહરિકૃપા જ ગણવી રહે. યોગાનુયોગ અમદાવાદથી પોતાના પારિવારિક કાર્ય માટે આવેલ શ્રી ઈન્દ્રવદન શેરદલાલ અને શ્રીમતી જયશ્રીબહેન અને પરિવારનો પરિચય શ્રી કાર્તિકેય અમીન દ્વારા અપાયા બાદ શ્રી ઈન્દુકાકાએ સ્વજનોને સંબોધન કર્યું હતું. પૂજ્ય શ્રીમોટાને પ્રિય એવો ખીચડી-કઢી અને શાકનો મહાપ્રસાદ હતો. યજમાનશ્રીની ખાસ ભાવનાથી કળીના લાડુનો સમાવેશ પ્રસાદમાં કરાયો હતો. ત્રણસોથી વિશેષ સ્વજનોએ આ પ્રસાદથી પોતે ધન્ય થયાની લાગણી અનુભવી હતી.

અષાઢ મહિનાના પ્રારંભે ભારતમાં ભગવાન જગન્નાથની નીકળતી રથયાત્રાની દ્વિતીયાની યુતિ સમયે ઉત્તર અમેરિકાના બર્લિન સિટી, કનેક્ટીકટમાં ઊજવાયેલ આ ઉત્સવ એક સીમાચિહ્ન અને ભવિષ્યમાં શ્રીહરિકૃપાથી યોજવાના ઉત્સવ માટે પથદર્શક બની રહેશે.

આ ઉત્સવમાં ઉપસ્થિત રહેલ સર્વે સ્વજનોની કોઈ ચોક્કસ યાદી કે નોંધ રખાઈ ન હોવાની

જાણકારી છે. એટલે શક્ય તે રીતે કેટલાંક સ્વજનોનાં નામોની માહિતી મેળવીને અત્રે આપી છે. આ કાર્યમાં કોઈને ઉવેખવાનો તલભાર પણ આશય નથી. એટલે કોઈનો પણ નામોલ્લેખ ન કરવાના બદલે જાણકારી મળી શકી તેટલાં નામો દર્શાવ્યાં છે. આવા પ્રસંગે જે કોઈ ઉપસ્થિત રહી શક્યાં તે સર્વ બડભાગી છે અને યજમાન પરિવારને તો અભિનંદન આપીએ એટલા ઓછા. શ્રીહરિકૃપા સર્વેસર્વા છે, છતાં જે પહેલ કરે - નવો ચીલો પાડે એને જે અનુભવવું પડે તે તો તે જ જાણે.

આગામી વર્ષોના ઉત્સવના આયોજન અંગે સત્સંગ કેંદ્ર ન્યુજર્સીના શ્રીકાર્તિકેય અમીન ૬૦૯-૫૮૬-૪૨૧૭ તથા શ્રી નિપુલ પટેલ ૭૩૨-૭૨૫-૯૬૭૨ ઉપર સંપર્ક કરી શકાશે.

ઉપસ્થિત સ્વજનસમૂહ પૈકી :

New Jersey - શ્રી કાર્તિકેય અમીન પરિવાર, શ્રી નિપુલભાઈ પટેલ પરિવાર અને સત્સંગ કેંદ્રના અનેક સ્વજન સભ્યો સપરિવાર તેમ જ પૂજ્ય શ્રીમોટાના દેહત્યાગ સમયે ઉપસ્થિત સ્વજનો પૈકી હાલ હયાત એક માત્ર સ્વજન શ્રી રાજુભાઈ પટેલ અને તેમનાં ધર્મપત્ની શ્રીમતી રેણુકાબહેન.

New York - ઈન્દ્રવદનભાઈ શેરદલાલ, શ્રીમતી જયશ્રીબહેન અને પરિવાર. ડૉ. મુકુંદભાઈ અને દેવયાનીબહેન, હિનલ પટેલ, બીનાબહેન, સતિષભાઈ પારેખ.

Chicago - ધવલભાઈ (યજમાનશ્રીના બંધુ) સપરિવાર, ગીતાબહેન ત્રિવેદી, વિજયાબહેન દેસાઈ, કલ્પનાબહેન, ભરતભાઈ અને Illinois થી શ્રી ઘનશ્યામભાઈ પટેલ

Texas - લતાબહેન (યજમાનશ્રીનાં માસી) અને શ્રી નરેન્દ્રભાઈ.

Michigan - સરોજબહેન ચપટવાલા પરિવાર.

Florida - અલ્કેશભાઈ પરિવાર, દિલીપભાઈ પરિવાર, હેમિનીબહેન પરિવાર.

Pennsylvania - રમેશભાઈ અને હેમલતાબહેન, કુસુમબહેન, ડૉ. હિરલ અને ડૉ. જહોન ફોન્ટનીલ્લા.

Canada - શ્રીમતી સુધાબહેન અને શ્રી પરભુભાઈ (યજમાન શ્રીમતી પિંકલનાં માતાપિતા)

Boston - હર્ષદભાઈ શાહ પરિવાર, જયાબહેન જન્મેજય પટેલ

Connecticut - વીણાબહેન અને કિરીટભાઈ કોન્ટેસરીયા, કિરણભાઈ પારેખ, ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલ, રીટાબહેન પટેલ, કુમુદિનીબહેન પરીખ.

Virginia - સમીરભાઈ પટેલ પરિવાર.

Kentucky - વિપીનભાઈ પટેલ પરિવાર.

Massachusattes - બચુભાઈ અને મંજુલાબહેન.

India - ડૉ. ધૃતિ (યજમાનશ્રીનાં ભગિની), શ્રી જયંતીભાઈ જાની.

ઉપરોક્ત યાદી પૂર્ણ કે પર્યાપ્ત નથી. વિશેષ નામોની જાણકારી પ્રાપ્ત થયેથી 'હરિભાવ' દ્વારા તે નામોના ઉમેરાનો ઉલ્લેખ કરી શકવાનો અવકાશ ખુલ્લો રહેશે. નામોની વિગતો અમોને મોકલવા માટે જાહેર વિજ્ઞપ્તિ પણ છે. સર્વેને ભાવપૂર્વક હરિ:ઝં.

ખાસનોંધ : ઉત્સવને લગત આ વિગત નથી, તેમ છતાં અમારી ભાવના અનુસાર આ ઉમેરો છે. યજમાનશ્રી ડૉ. પાર્થસારથિનાં માતૃશ્રી કોકિલાબહેનને કિશોર અવસ્થામાં તેમના પિતા સદ્ગત

મોહનભાઈ (ડિપ્યુટી કલેક્ટર) અને માતૃશ્રી શાંતાબહેન પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં દર્શને લઈ જતાં હતાં. પ્રારંભમાં કોકિલાબહેનને લાગતું કે તેમનાં માતાપિતા ભલે શ્રીમોટાને ભગવાન તરીકે મને દર્શને લઈ જતાં હોય, પણ શ્રીમોટા તો પોતાની સામું જોતા પણ નથી. તે પછી, તો શ્રીમોટાએ એમની ઘણી કાળજી લીધી હતી. અભ્યાસમાં જો મંદતા જણાય તો શ્રીમોટા કહેતા કે તેઓ પોતે કાળો સાડલો પહેરશે અને બધાંને કહેશે કે આ કોકિલા બરાબર ભણતી નથી, એટલે મારે કાળો સાડલો પહેરવો પડ્યો છે. કોકિલાબહેનને તે પછી અભ્યાસની ચાનક લાગવાથી મેડિકલનો અભ્યાસ સફળતાપૂર્વક પૂરો કરેલો.

શ્રી મોહનભાઈ અને શ્રીમતી શાંતાબહેન પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં દર્શને આવતાં, એ આજે પણ અમારી નજર સમક્ષ છે. તેઓએ તેમની દીકરી લતાનાં લગ્ન પૂજ્ય શ્રીમોટા રચિત વિધિથી કરેલાં. શ્રી જયંતીભાઈ જાનીએ તે વિધિ કરાવી હતી. અમારા પિતાશ્રી પણ એ પ્રસંગે હાજર રહેલા.

ડૉ. કોકિલાબહેન અને ડૉ. રમેશભાઈ પટેલે સને ૧૯૮૩માં 'સેવાસદન'ના નિર્માણ બાદ જે ઉત્સવ યોજ્યો હતો, તેમાં આગલી રાત્રે શ્રી જયંતીભાઈ જાનીએ શ્રીમોટા વિરચિત 'તુજયરણે'નું ગાન મધુર કંઠે કર્યું હતું. તેની કેસેટ તેઓએ યજમાનશ્રી ડૉ. પાર્થસારથિ પરિવારને ખાસ સમય કાઢી આ ઉત્સવ પહેલાં સંભળાવી છે. અસ્તુ. □

‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ને મળેલ દાન/ભેટ			—સંપાદક	
ક્રમ	સર્વેશ્રી નામ	ગામ	રકમ રૂ.	
૧.	ડૉ. પાર્થસારથિ રમેશભાઈ પટેલ (જ્ઞાનદાન) પૂ. શ્રીમોટાના ઉત્સવ નિમિત્તે ..	સુરત (અમેરિકા)	૧૧,૧૧૧/-	
૨.	એક ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ	વડોદરા	૧૦,૦૦૦/-	
૩.	એક સ્વજન	વડોદરા	૧૦,૦૦૦/-	
૪.	જગદીશભાઈ સી. મારફતીયા	મુંબઈ	૫,૦૦૦/-	
૫.	ચીમનલાલ બેચરદાસ પટેલ—સદ્ગત ધર્મપત્ની શાંતાબહેનની બારમી પુણ્યતિથિ (૨૩-૭-૨૦૦૫) નિમિત્તે	અમદાવાદ	૧,૨૧૧/-	
૬.	રીટા મુકેશ ઠાકોર : પુત્ર જોલીન/જાગૃતિને સોમવતી અમાવાસ્યા તા. ૨૧-૮-૧૭ ના રોજ સીડની ખાતે પુત્ર પ્રાપ્તિ થયા નિમિત્તે	અમદાવાદ	૧,૧૧૧/-	
૭.	શ્રી વિજયકુમાર જે. દવે (દૃઢમા જન્મદિન નિમિત્તે)	અમદાવાદ	૧,૧૦૦/-	
૮.	શાલ્મી ભરત ઠાકોર : જ.તા. ૧૬-૮ અને એક શુભ કાર્ય નિમિત્તે	નરોડા	૧,૦૦૧/-	
૯.	એક સેવક	અમદાવાદ	૧,૦૦૦/-	
૧૦.	કમલબહેન ભાસ્કરભાઈ દેસાઈ	વડોદરા	૫૦૧/-	
૧૧.	જયંતીભાઈ જાની-પૂ. શ્રીમોટાની પ્રથમ પધરામણી તા. ૧૪-૮-૧૯૭૧ નિમિત્તે ..	અમદાવાદ	૫૦૧/-	
૧૨.	સ્વામી સોમેશાનંદ સરસ્વતી	જૂનાગઢ	૨૫૦/-	
૧૩.	મનીષા એન. પટેલ	રાંદેર	૨૦૧/-	
૧૪.	ભરતભાઈ મનહરભાઈ પટેલ	લવાછા	૨૦૧/-	
૧૫.	ઈલાબહેન મનહરભાઈ પટેલ	લવાછા	૨૦૧/-	
૧૬.	મંદાકિની મનોજકુમાર તમાકુવાળા	સુરત	૧૫૧/-	
ઉપરોક્ત સર્વે દાતાઓના અમો ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ.			- સંપાદક	

કવિશ્રી મકરંદ દવેની એક રચના :-

એનાં સુખડાં અપરંપાર

જેને હરિતણો આધાર

દરદ આવે, દુઃખ સતાવે, લાવે અગન જુવાળ
એને ધરપત કેં થશે નંઈ, ક્યાંય વાંકો વાળ
એને કાળજે કિલકાર

જેને હરિતણો આધાર.

ભૂખને દીધો આશરો પછી બીક ની શી દેન ?
ઠીક છે ઠાકર કરે તો આપણે દિન-રેન
એને તો નહીં નહીં ભાર

જેને હરિતણો આધાર.

ગામમાં નહીં ખોરડું ને સીમમાં નહીં ખેત
તોય એનું સહુને કાજે હસતું રમતું હેત
એનો કર ભરે કિરતાર

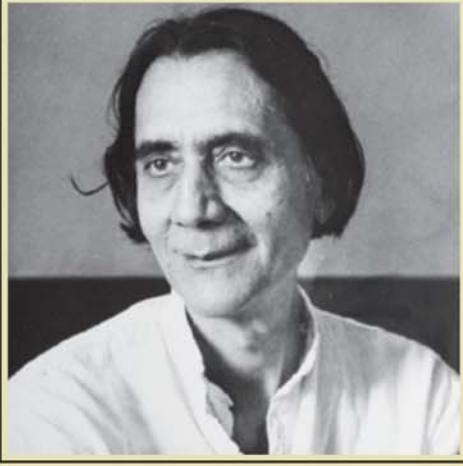
જેને હરિતણો આધાર.

કારભારું કલમ વિણ ને ખુલ્લી ખાતાવહી
જાવ જઈ કહો જાદવાને, કરી દિયે સહી
એની સબ પરે સરકાર

જેને હરિતણો આધાર.

- મકરંદ દવે

પ્રેષક : ડૉ. સુધીર મોદી

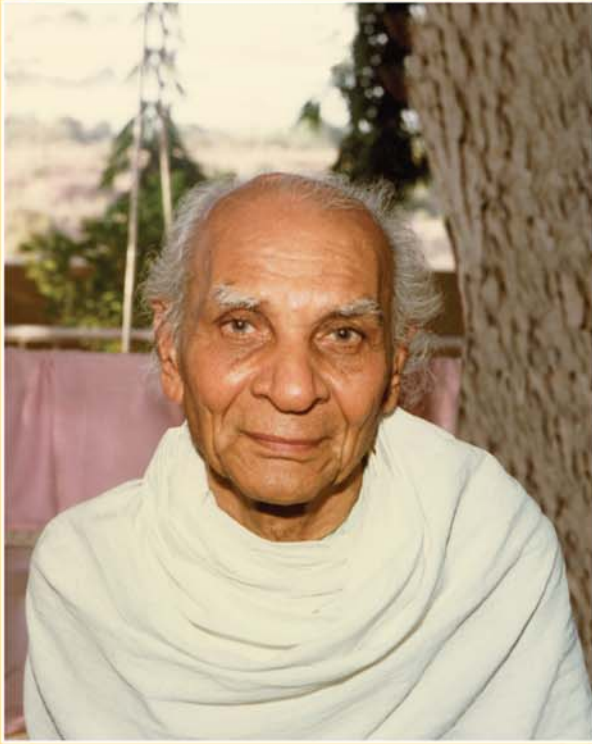
HARIBHAV, SEPTEMBER - 2017

"RNI No. of RNP is 65683/96

Registered under Postal Registration No. GAMC/1208/2015-2017

Valid upto 31st December -2017 issued by the SSPO's AHMEDABAD City Division,
Permitted to post at Ahmedabad PSO on 10th of every month"

Licence to post without Prepayment of postage No. CPMG/GJ/91/2017
valid upto 31-12-2017

... 'મોટા' સાથે સઘન સાધનામાં
આઠ આઠ વર્ષ સુધી હું જોડાયો તોપણ
મન થાળે પડ્યું ન હતું. આપણે એમ
સમજીએ કે હવે આપણે થાળે પડી ગયા.
વર્ષો પછી પણ મન પાછો પલટો મારે છે.
એટલે મનની ચાલબાજી સમજવી બહુ
ભારે છે.

જેમ માણસ વધારે આગ્રહી તેમ
વધારે મુશ્કેલી છે.

- શ્રી નંદુભાઈ

'શ્રીમોટાની મહત્તા', બી. આ., પૃ. ૨૬

Printed and Published by PRABHUDAS D. JANI on behalf of HARIWANI TRUST and
Printed at Sahitya Mudranalaya Pvt. Ltd., 55/15, City Mill Compound, Kankaria Road,
Ahmedabad - 380 022 and published from Hariwani Trust,
B/5, Swastik Apartment, Narayannagar, Paldi, Ahmedabad - 380 007
Editor - PRABHUDAS D. JANI E-mail : hariwanitrust@gmail.com